

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

**PREVENTIVNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANĚ
NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Zdeněk Toušek

Autor práce:

Ivana Jurková

2012

Abstrakt

Ve své bakalářské práci se zabývám preventivním programem proti šikaně na základní škole.

Cílem bylo na základě studia odborné literatury a analýzy současného stavu dané školy vypracovat školní program proti šikaně pro tuto základní školu.

Práce je rozdělena do třech kapitol. Nejprve se věnuji objasnění pojmů, jako je šikana a šikanování, dále charakterizují její aktéry a následky, které u nich mohou vzniknout. V následující kapitole se zaměřuji na prevenci šikany, kterou nejprve vymezím, a následně představím některé metody a formy prevence. Součástí kapitoly jsou instituce, orgány v systému prevence šikany, které poskytují pomoc v případě prevence nebo již šikany vzniklé. V poslední kapitole je obsahem školní program proti šikanování, jeho charakteristika, předpoklady k fungování, diagnostika žáků a evaluace preventivních programů.

Na základě prostudované odborných informačních zdrojů a analýzy současné situace dané základní školy je poslední částí této bakalářské práce mnou vytvořený školní program proti šikaně pro tuto konkrétní základní školu. Program obsahuje třináct klíčových komponent, potřebných pro jeho funkčnost.

Preventivní program následně poskytnu předem vybrané základní škole.

Abstract

In my thesis I have focused on a bullying prevention programme in a primary school.

The intention was to create a bullying prevention programme for the specific school. I would have achieved this by studying professional literature and analysing the current situation at the school.

The thesis is divided into three sections. In the first section I have concentrated on clarifying concepts of bullying, characterising individuals involved and summarising the consequences which may have occurred. In the next section I have focused on bullying prevention outlining the methods and techniques used. I have included the institutions and legislative authorities for bullying prevention or when the bullying has already occurred. The last section is a summary of the school programme against bullying where I have described my interpolation of what the results could be including student's diagnosis and evaluated further preventative methods.

In the last part of the thesis based on my studies of professional literature and analysis the current situation of the specific school I have created the finalised programme for the specific school. The programme consists of thirteen key components, which should be included for its function.

The preventive programme I will then introduce to the previously selected school.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2012

.....

Podpis studenta

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat zejména své rodině a přátelům za podporu a trpělivost, kterou mi po celou dobu mého studia poskytovali.

Mé poděkování patří rovněž panu Mgr. Zdeňku Touškovi za vedení mé bakalářské práce, podněty a cenné rady, které mi poskytl.

Děkuji také základní škole, za poskytnutí informací k vytvoření preventivního programu.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. ŠIKANA.....	9
1. 1 Charakteristika šikany a šikanování.....	9
1. 2 Účastníci šikany.....	13
1. 2. 1 Oběť.....	13
1. 2. 2 Agresor.....	16
1. 2. 3 Přihlížející šikaně.....	19
2. PREVENCE ŠIKANY.....	21
2. 1 Vymezení pojmu.....	21
2. 2 Metody a formy prevence.....	23
2. 3 Systém prevence šikany.....	27
2. 3. 1 Instituce, orgány v systému prevence šikany.....	27
3. ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ.....	29
3. 1 Charakteristika programu.....	29
3. 2 Předpoklady k fungování programu.....	29
3. 3 Diagnostika žáků v preventivním programu.....	31
3. 4 Evaluace preventivních programů.....	32
4. NÁVRH ŠKOLNÍHO PROGRAMU PROTI ŠIKANĚ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	35
5. ZÁVĚR.....	57
6. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	59
7. KLÍČOVÁ SLOVA.....	65
8. PŘÍLOHY.....	66

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je Preventivní program proti šikaně na základní škole.

Jedním z velmi závažných problémů současnosti je agrese dětí a mládeže, která se může projevovat v podobě šikany.

Již dříve se šikana ve škole jistě vyskytovala, ale ne v takové míře, jako je tomu dnes. V rámci výzkumu, který byl realizován v roce 2001, bylo zjištěno, že v České Republice je šikanováno přibližně 41 % žáků.¹ Lze tedy hovořit o šikaně jako o stále se rozšiřujícím fenoménu. Tento fakt mě přivedl k prostudování tohoto tématu.

Většina pedagogů se s některými projevy šikany setkává, ale v mnoha případech nedovedou, nebo v horším případě nechtějí, tuto situaci řešit. Zásadním problémem je to, že dosavadní pedagogické vzdělání neumožňuje pedagogickým pracovníkům širšího poznání, co se týká problematiky šikany.

Tyto informace jsou velice alarmující, proto cílem mé práce bude vytvoření uceleného školního programu proti šikaně na konkrétní základní škole.

Jednou z možností, jak se tomuto problému snaží zabránit MŠMT, je forma prevence, tzv. Minimální preventivní program proti rizikovému chování. Součástí tohoto programu je školní preventivní program proti šikaně. Každá škola má povinnost si takovýto program proti šikanování vytvořit. Seznámit by se s tímto programem měli zejména pedagogové, žáci a studenti základních či jiných škol a v neposlední řadě i rodiče.

Bakalářská práce se skládá ze třech kapitol. V první z nich vymezím pojmy, jako je šikana, šikanování, ale i další, které jsou s ní úzce spjaty. V následující kapitole se rozsáhleji zmiňuji o prevenci šikany, o jejích metodách a formách, které lze při realizaci preventivního programu využít, a o institucích a orgánech v systému prevence šikany,

¹ Školní program proti šikanování. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>.

které mohou pomoci předejít šikaně, nebo se jí snaží zmírnit či odstranit. V části třetí přiblížím metodiku školního programu proti šikanování, kterou vypracoval M. Kolář.

Poslední částí mé bakalářské práce je školní program proti šikaně, vytvořený na základě teoretických poznatků získaných studiem odborných informačních zdrojů a analýzy současné situace na konkrétní základní škole.

1. ŠIKANA

1.1 Charakteristika šikany a šikanování

Pojem šikana u nás poprvé použil psychiatr J. Příhoda. Hovořil o ní jako problému, který byl, je a bude pro společnost nepřijatelný. Pojem „šikana“ je odvozen od francouzského „chicané“, což v překladu znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, zneužívání síly nebo pravomoci.²

Dle P. Říčana je šikana *psychické, tělesné nebo i kombinované ponižování, týrání jedinců jinými, které se vyskytuje ve vrstevnických skupinách.*³ K tomuto vymezení ještě Fieldová připojuje citové a společenské zneužívání.⁴

Právo pojem šikana jako takový nepoužívá. Je nahrazen *„úmyslným jednáním, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost“.*⁵

Dle Metodického pokynu MŠMT je šikana definována jako *„jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků.“*⁶ P. Říčan, P. Janošová ve své knize píše, že je ubližováno tomu, kdo se nemůže, nebo nedovede bránit.⁷ Vymezení dle MŠMT, P. Říčana a P. Janošové dle mého názoru nejlépe vystihují pojem šikana.

Velmi často, jak se zmiňuje H. Haškovcová, se s šikanou setkáváme mezi učiteli, žáky a chovanci ve školách, učilištích, v nejrůznějších typech výchovných zařízení, ale i na pracovištích.⁸ S šikanou se lze také setkat ve věznicích nebo mezi sportovci ve sportovních oddílech.⁹ F. Koukolík uvádí, že k šikaně dochází v budově školy¹⁰,

² GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Praha: Portál, 2006. s. 215, 216.

³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. s. 591.

⁴ FIELDOVÁ, M. E. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Ikar, 2009. s. 24.

⁵ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. s. 213.

⁶ Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>.

⁷ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. s. 21.

⁸ HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2004. s. 32.

⁹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. s. 21.

¹⁰ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. Praha: Galén, 2006. s. 203.

a to jak přímo ve třídě při výuce i o přestávkách, tak v ostatních prostorách školy,¹¹ případně i na cestě ze školy a do školy.¹²

Z. Martínek přikládá důležitost pojmům jako je agrese a manipulace, které žáci používají k týrání spolužáka nebo spolužáků.¹³ Agrese je „*jakákoliv forma chování, jehož cílem je záměrně někoho poškodit nebo mu ublížit*“. I vymezení agrese dle Tedeschiho a Felsonova je podobné: „*Jednání, které je provedeno se záměrem ublížit nějaké osobě nebo ji přimět k tomu, aby vyhověla. Kromě fyzického ublížení lze za agresi považovat také psychická a emocionální zranění, jako jsou například zastrašování, zostouzení, vyhrožování apod.*“.¹⁴ K těmto vymezením navíc Říčan ve své knize¹⁵ přikládá, že „*agrese je naučené chování, které si osvojíme na základě zkušenosti*“. „*Člověk jedná agresivně proto, že se naučil, že se to vyplácí*“.

M. Kolář uvádí tři pohledy na šikanování. Prvním je *šikanování jako nemocné chování*: Žák nebo žáci úmyslně, opakovaně týrají, zotročují spolužáka nebo spolužáky a používají již zmiňovanou agresi a manipulaci. Příkladem je fyzická agrese a používání zbraní jako je kabel, pásek, provaz apod, slovní agrese a zastrašování, vyhrožování, vysmívání, krádeže, ničení a manipulace s věcmi, násilí a manipulativní příkazy, ignorování, nadávání oběti atd.

Druhým pohledem je označeno *šikanování jako závislost*: Zahrnuje interakci mezi agresorem a obětí. Charakteristické je, že agresor má pocit nadřazenosti a moci nad obětí. Je na ni závislý a stále více ji potřebuje. Utrpení oběti se postupně zvyšuje a vede až k brutalitě. Na straně oběti může dojít k extrémní formě závislosti a to k identifikaci s agresorem – agresor se stává kamarádem oběti. Oběť ho považuje za jakýsi vzor, který obdivuje a poslouchá na slovo. M. Kolář oba přirovnává k boxerům v ringu.

¹¹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 21.

¹² KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Vzpouza deprivantů. Praha: Galén, 2006. s. 203

¹³ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. s. 109.

¹⁴ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Ždár nad Sázavou: Fakta, 1999. s. 12.

¹⁵ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 21.

Posledním pohledem je *šikanování jako porucha vztahů ve skupině*: je chápán jako onemocnění skupiny, ne jen agresora a oběti.¹⁶

Šikanu lze dle P. Říčana a P. Janošové rozdělit na přímou a nepřímou.¹⁷

- a) Přímým šikanováním označujeme bolest, kterou oběti působí agresor. Bolest je způsobována kopáním, bitím, bodáním různými předměty atd. Je zde zahrnuta i tělesná manipulace, oběť musí sníst nebo vypít, co mu agresor poručí. Agresor obětem bere osobní věci, jako jsou například školní potřeby, jídlo, peníze atd., slovně oběť napadá tím, že jí nadává, uráží ji nebo se jí posmívá. Oběť se stává otrokem agresora. Musí dělat přesně to, co je mu přikázáno, krást, posluhovat, nebo dokonce konat násilí. Lze sem zahrnout i sexuální obtěžování až zneužívání.¹⁸
- b) Do nepřímé šikany je zahrnuta sociální izolace, kdy oběť je vylučovaná ze skupiny, třídy. S touto formou se častěji setkáváme u dívek. Oběť se snaží dělat vše, jen proto, aby se ostatním ve třídě zavděčila a hlavně zapadla mezi ostatní. Tato forma může být pro oběť větším utrpením než jakékoliv přímé ubližování.

Jelikož šikana může mít určitou míru závažnosti, M. Kolář šikanování rozděluje do pěti stadií:¹⁹

- a) První stupeň nazývá „*zrod ostrakismu (identifikace a vyčlenění okrajových členů)*“.²⁰ Je označován za zárodečnou podobu šikanování, která se může negativně vyvíjet dál. V tomto stádiu je člen šikanován převážně psychicky a to tak, že se s ním ostatní nebaví, pomlouvají ho, ve třídě je neoblíben a odmítán. Tento člověk se stává i středem posměchu.

¹⁶ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 27 – 35.

¹⁷ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 21, 22.

¹⁸ Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>.

¹⁹ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 31 – 40.

²⁰ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 46.

- b) *„Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese (rozptýlený negativní proces ubližování slabším pokračuje)“²¹* představuje druhý stupeň, kdy si žáci na někom „vybíjí“ vztek, neúspěch nebo např. jen to, že něco musí – chodit do školy, vypracovat úkol, poslouchat učitele a další. Jak se toto stádium bude vyvíjet dál, záleží na vztazích ve skupině a na postoji k šikanování. Pokud je tato skupina vůči šikaně oslabena, je pravděpodobné, že projevy šikany zde budou přijímány a v horším případě můžou přerůst do dalšího stádia šikany.
- c) Třetí stádium označuje jako *„vytvoření jádra agresorů (parazitní novotvar šikany začíná bujet a programově směřuje k ovládnutí skupiny)“²²* Vytváří se zde skupina agresorů, tzv. „úderné jádro“. Tato skupinka spolupracuje a společně šikanuje oběť. Tou se nejčastěji stává osoba, která je obětí prvního stádia (zrod ostrakismu). Jsou to žáci, kteří jsou považováni za „slabé“.
- d) Při čtvrtém stupni *„většina přijímá normy agresorů (rakovinný nádor šikanování vyřazuje imunitní systém a ujímá se vlády ve skupině)“²³*. V tomto stadiu i žáci, kteří jsou ukáznění, přijmou chování agresorů a to se poté pro ně stává pravidlem. Tito žáci se dokážou chovat krutě, jsou účastni týrání spolužáka nebo spolužáků, které je doprovázené uspokojením.
- e) Posledním, pátým stupněm je *„totalita neboli dokonalá šikana (rakovina šikany vítězí v nemocné skupině na celé čáře, někdy dochází k prorůstání parastruktury násilí s oficiální školní strukturou)“²⁴* Toto stadium se také označuje tzv. stadiem vykořisťování. Šikanu přijímají téměř všichni členové skupiny. M. Kolář rozděluje účastníky na dvě skupiny – otrokáři a otroci. Otrokáři, kingové, jak se sami označují, berou otroky jako poddané. Otrokáři, agresori se snaží dostat od otroků vše, co se týká materiálních věcí, oblečení, učební pomůcky, peníze atd. až po schopnosti rozumové apod.

²¹ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 47.

²² KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 51.

²³ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 51.

²⁴ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 52.

Veškeré násilí na oběti nebo obětích se stává normálním a pro všechny „účinkující“ je to velká legrace. Oběti toto utrpení řeší záškoláctvím, omluvenkami, lhaním a někdy to končí i pokusem o sebevraždu.

1. 2 Účastníci šikany

1. 2. 1 Oběť

Oběťmi jsou chlapci a dívky, stávající se terčem šikany agresorů. Šikanování se může týkat kohokoliv, ne pouze „slabých“. Převážně jsou ale šikanováni ti „slabí“, a to pro tělesnou slabost, pro nápadné vnější znaky, jako jsou rozštěpy, obezita, brýle, barva vlasů, výška oběti atd., etnickou odlišnost, mohou být ze sociálně slabé rodiny nebo mohou mít odlišné vlastnosti od svých spolužáků, např., jsou sobecké, provokující, plaché, s pocitem méněcennosti, beznadějí a pesimismem. Oběťmi mohou být i děti s postižením různého typu, děti neurotické, s hyperaktivitou, poruchou pozornosti nebo s opožděným vývojem řeči atd., nebo jedinci oslabeni nemocí.²⁵

Vhodnou obětí pro agresora jsou také žáci s vyšší inteligencí a dobrým prospěchem.²⁶

Dle M. Koláře se oběťmi mohou stát i ti, kteří nemají kamaráda²⁷. Dalším typem je dítě, které si různými prostředky snaží získat učitele.

Lze sem zahrnout i jakékoliv problémy v rodině oběti. Dalším důvodem pro šikanující je dlouhodobá nepřítomnost žáka, oběti ve třídě.

Může se stát, že oběť může být i agresorem²⁸.

M. Kolář rozděluje oběti do tzv. podskupin, typů.²⁹

- a) „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem

²⁵ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 58 – 62.

²⁶ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 47.

²⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 144.

²⁸ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 62, 63.

²⁹ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 144.

- b) „silné“ a nahodilé
- c) „deviantní“ a nekonformní
- d) šikanování žáci s životním scénářem oběti

Z. Martínek³⁰ rozděluje oběti na:

a) tzv. Oběť na první pohled

Jde o oběť, která v očích agresorů vzbuzuje slabost, bojácnost. Jsou charakteristické netypickou barvou vlasů a jsou převážně introverti. Ve třídě se neprosazují, raději nemluví. Stávají se středem posměchu, ke kterému se staví tak, že utečou, nebo se rozpláčou.

b) Oběť setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek nebo babiček

Patří sem děti rodičů, prarodičů, kteří si nepřipouští, že jejich potomek dozrává a stává se samostatným. Jsou toho názoru, že jsou nesamostatní a musí je neustále hlídat a něco za ně vyřizovat.

c) Dítě handicapované

Handicap je velice snadným podnětem pro šikanování. V dnešní době se hodně mluví o integraci dětí s postižením do běžných základních škol. Proto je důležité, aby učitel věděl o všech potřebách, které dítě s postižením vyžaduje.

d) Učitelské děti

Velmi často se tyto děti stávají obětí šikany. Hlavním důvodem je, že jejich rodiče učí na stejné škole, nebo dokonce i ve třídě, kterou dítě navštěvuje.

³⁰ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. s. 136 – 138.

Následky u obětí

M. Kolář³¹ uvádí, že největší následky má šikanování na oběť. Záleží na síle a délce šikanování. Velice důležité je to, jak se oběť dokáže bránit.

Na oběti počátečních stupňů může mít šikanování velice vážné důsledky. Šikanování poškozuje její tělesné a fyzické zdraví dlouhodobě až trvale. Oběť má ke škole velmi negativní vztah. Vliv na narušený osobnostní vývoj má zesměšňování, nadávání, se kterým se často oběť setkává v prvním stadiu šikanování. Může dojít k poruchám nervové soustavy, objevují se psychosomatické potíže a neurózy.

U žáků ve škole se setkáváme s nepozorností, nejistotou, s neomluvenou absencí, únikem do nemoci, poruchou sebehodnocení či sebepojetí atd.³²

U obětí pokročilých stadií šikanování jsou následky velmi závažné. Mohou mít až celoživotní charakter a velký vliv na celou osobnost. Řešením v krajním případě může být i sebevražda.³³ Příkladem je Velká Británie, kde každý rok nejméně 16 dětí spáchá sebevraždu kvůli šikaně ve škole.³⁴

U brutálně šikanovaného v delším časovém horizontu se objevuje panická hrůza ze zabití a strach o svůj život. Připojují se poruchy spánku, oběť trpí nočními děsy, bolestí hlavy, břicha, zad, trpí nevolnostmi a únavou.

Oběť není schopna dalšího adaptačního školního procesu, jelikož duševní porušení je hluboké. Někteří se mohou stát znovu terčem šikany. M. Kolář přiřazuje pozdní následky toho nejbrutálnějšího šikanování k vyhlazovacím táborům, a to proto, že se objevují depresivní stavy, je narušen vývoj osobnosti a objevuje se špatné přizpůsobení oběti.³⁵

Již zmíněné příznaky mohou být spjaty, jak uvádí F. Koukolík, s posttraumatickou stresovou poruchou, která může být přechodná, ale i velmi vážná,

³¹ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 68.

³² KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 69, 70.

³³ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 156.

³⁴ BULLY ONLINE. Dostupné z: <http://www.bullyonline.org/schoolbully/child.htm>

³⁵ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 68, 69.

může trvat celý život.³⁶ Dalšími poruchami, které uvádí Kolář³⁷, mohou být např. školní fobie, panická porucha či obsedantně – kompulzivní porucha.

Podle studií lze říci, že dítě, které bylo obětí násilí, se stane v dospívání nebo v dospělosti osobou páchající násilí.³⁸

Mezi následky šikany také patří náchylnost obětí k neetickému chování, kdy oběti vidí, že chování, které je nesprávné, nakonec „vyhrává“. Proto oběti šikany jsou více náchylné k neetickému chování než ti, kteří šikanováni nebyli. S. Bendl uvádí, že dalším důsledkem, který šikana pro oběť přináší, je vlastní pocit viny. Myslí si, že něco udělal nesprávně, a že si proto šikanování zaslouží.³⁹

1. 2. 2 Agresor

Agresori neboli iniciátoři jsou aktivní účastníci šikany, kteří se šikanováním začínají a také ho vedou.⁴⁰ Jsou to většinou ti „silní“, více fyzicky zdatní než je oběť, snadno potlačí nejistotu, strach, ale dle P. Říčana a P. Janošové⁴¹ mohou šikanovat i ti „malí“ a „slabí“. U agresorů se setkáváme s krutostí a s velmi silnou touhou mít nad někým moc. U šikanujících se nesetkáme s pocitem viny a jakýkoliv trest je pro ně nespravedlností. Tito jedinci nemají náhled na své nesprávné jednání a to proto, že pro ochranu svých postojů a očekávání (sebepojetí) udělají cokoli.

Jak píše P. Říčan a P. Janošová, agresor se chová dobře pouze v té chvíli, kdy to pro něj znamená výhodu.⁴² Pro obranu sebepojetí popírají a potlačují skutečnost. Nechtějí sami sebe vidět negativně, jako tyrany, šikanující ty „slabé“.⁴³

Další charakteristikou je sobeckost a egocentričnost. M. Kolář⁴⁴ uvádí, že jde

³⁶ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 36.

³⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 157.

³⁸ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Vzpouza deprivantů. Praha: Galén, 2006. S. 209.

³⁹ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 38, 39.

⁴⁰ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 53.

⁴¹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 54, 55.

⁴² ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 54.

⁴³ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 126.

⁴⁴ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 128.

o nelásku k sobě a závislost na sobě samém, kdy agresor má tento vztah k sobě samému narušen. K tomuto se také přiklání Erich Fromm, a to z pohledu psychologického.

Oběť agresoři berou jako věc, nemají k ní úctu,⁴⁵ a podle P. Říčana a P. Janošové⁴⁶ se nedovedou vcítit do druhého.

Pocit uspokojení jim skýtá trpící člověk, kterého lze jakkoliv využít i ve svůj prospěch.⁴⁷ Častěji se u agresorů setkáváme s těžkými citovými deprivacemi nebo subdeprivacemi v rodině, nebo v rodině náhradní, ve které žák vyrůstá.⁴⁸

H. Erb⁴⁹ ve své knize zdůrazňuje zjištění, že se agresoři většinou cítí nejistí, poníženi, a co je velmi závažnější, že o sobě mají určité pochybnosti.

Agresoři si často ubližováním spolužákům „lěčí mindráky“. Navenek nelze rozeznat, že trpí pocity méněcennosti a ne moc vysokým sebevědomím⁵⁰.

Přes veškeré zmíněné charakteristiky mohou být agresoři vysoce inteligentní, vzdělaní, tvořiví a mohou být i úspěšní,⁵¹ ale jak uvádí P. Říčan a P. Janošová, patří sem i žáci s horším prospěchem.⁵²

Z. Martínek⁵³ rozděluje několik typů agresorů, které doplňuje E. Gajdošová a G. Herényiová.⁵⁴

a) Agresor hrubý, fyzický

U tohoto agresora je typická fyzická převaha a impulzivita. Má narušen vztah k autoritě (učitel, rodiče, vychovatel...). Šikanování má brutální charakter, agresor vyžaduje od oběti, aby ho poslouchala, a dochází i k jejímu zastrašování. Ve většině

⁴⁵ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. S. 77.

⁴⁶ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 55.

⁴⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 128.

⁴⁸ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 140.

⁴⁹ ERB, H., H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000. S. 31.

⁵⁰ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 55.

⁵¹ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 72 – 77.

⁵² ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 54.

⁵³ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. s. 136 – 138.

⁵⁴ GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků. Praha: Portál, 2006. s. 217, 218.

případů agresor prožívá podobné chování doma od rodičů. M. Kolář⁵⁵ navíc uvádí, že agresor je zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

b) Agresor jemný, kultivovaný

Typem je úzkostlivý, uzavřený jedinec, který se chová k dospělým lidem (učitelům) velice dobře. Stává se hvězdou třídy. Jakmile však ve třídě není přítomen učitel, začne šikana ze strany spolužáků, kteří jsou jeho „pomocníky“. On pouze přihlíží a dává jim příkazy. V rodině, ve které agresor žije, je výchova přísná a tvrdá. M. Kolář⁵⁶ upozorňuje, že agresor má sklony k sadismu v sexuálním smyslu. Týrání má cíl a děje se skrytě.

c) Agresor srandista

Charakteristický pro tohoto jedince je optimismus, sebedůvěra. Jeho vtipům se všichni smějí, a proto, když je přistižen, že někomu ubližuje, ohradí se, že je to pouze sraha. V rodině je dominantní volná výchova, ve které chybí hranice, mravní a duchovní hodnoty.

M. Kolář⁵⁷ píše, že se agresor často vymlouvá. Tento typ ubližuje obětem proto, aby pobavil sebe i ostatní.

d) Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

Jde o jedince, který vyrůstá v dobře ekonomicky situované rodině. Tento agresor má značkové oblečení, věci dle poslední módy. Rodiče dbají na to, aby jejich děti nezaostávaly ve společnosti. Co zde ale chybí je láska a cit, které rodiče dětem nedávají. Jedinci si tedy neumí vážit materiálních věcí, natož vztahů ve třídě.

Následek, který může šikanování na agresorech zanechat, je dle M. Koláře⁵⁸ *fixování antisociálních postojů u agresorů*. Může se jednat o vážné poruchy,

⁵⁵ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 141.

⁵⁶ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 56.

⁵⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 141.

⁵⁸ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 67.

kteřé mají jiný, méně zjevný charakter. Tato osoba má sklony k antisociálnímu chování a to ji může vést až k trestné činnosti, nebo jak uvádí S. Bendl⁵⁹, se může stát členem různých zločineckých gangů. Agresor neměl povědomí o tom, co dělat nesmí.

Žák, který různým způsobem týral svého spolužáka nebo spolužáky, se stává rizikovější proto, že se u něj agrese projeví i v dospělosti. Tyto osoby pak mají záznamy v rejstříku trestů.⁶⁰

Školní šikana se pak může stát zkušeností, která se může v budoucnu negativně projevit na pracovišti pod názvem mobbing.⁶¹

1. 2. 3 Přihlížející šikaně

Ve třídě se může objevit žák, který začne týrat „slabé“ spolužáky. Těch ostatních, přihlížejících, se první pokusy o šikanování nijak nedotknou. Nevnímají, jak spolužák - oběť trpí, ani s ním nesoucítí. Pokud chtějí útokům ze strany agresora jakkoliv zabránit, neudělají to, strach jim to v ten okamžik nedovolí. Setkáváme se s postojí, kdy žáci přihlížejí týrání obětí až po postoje, kdy se žáci k šikanování připojují.⁶²

Setkat se můžeme i s tzv. „zastánci“. Patří mezi odpovědné žáky, kteří pomáhají spolužákům. Proto se v mnoha případech stávají třídou oblíbeni. Pokud se sejde ve třídě těchto žáků více, stává se odolnou vůči šikaně.⁶³

Následky, které nejčastěji postihnou členy skupiny, mohou být dle M. Koláře.⁶⁴

⁵⁹ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 39.

⁶⁰ STOP BULLYING NOW. Dostupné z: <http://www.stopbullyingnow.com/index.htm>

⁶¹ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 155.

⁶² KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 91.

⁶³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s.64, 65.

⁶⁴ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. s. 67, 68.

a) Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny

Žáci, kteří se s šikanou setkali jako přihlížející, nemají důvěru ke společnosti a její schopnosti ochránit proti některým formám násilí. Tito lidé se řídí přístupem, který je pasivní, později sami mohou zkusit šikanovat.

b) Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku

Šikanování je velkou překážkou ve výchově a také výuka ztrácí svůj efekt, co se týká kvality.⁶⁵

⁶⁵ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 100.

2. PREVENCE ŠIKANY

2. 1 Vymezení pojmu

Prevence

Prevenci, která pochází z anglického slova prevention, což znamená prevence, předcházení, zabránění nebo také zamezení, lze definovat jako „*předcházení nežádoucím jevům, nehodám, úrazům, nemocem aj.*“⁶⁶

Podle P. Hartla a H. Hartlové se v obecné rovině prevence rozděluje na tři typy:

1) Primární prevence

Zahrnuje veškeré aktivity, vedoucí k předcházení vzniku problémů, ohrožujících situací v populaci.⁶⁷ Z pohledu Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR je účelem primární prevence zabránit násilí. Tohoto lze dosáhnout odstraněním příčin nebo vytvořením podmínek, aby násilí nemohlo vzniknout.⁶⁸

2) Sekundární prevence

Zaměřuje se na již rizikovou skupinu, která je negativně ohrožena. Jedná se např. o prevenci AIDS mezi prostitutkami apod.

⁶⁶ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s.64, 65.

⁶⁷ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000. s. 450.

⁶⁸ VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR. Úřada vlády ČR: na období 2008 – 2018. s. 9.

3) Terciární prevence

Týká se jedince, u kterého se již negativní jev projevil. Zaměřuje se na zmírnění dopadů a to např. výměnou injekčních jehel toxikomanům nebo zajištěním prohlídek, které poskytují např. K – centra. Podle K. Nešpora a H. Provažníkové je cílem předejít dalším škodám⁶⁹ nebo zabránit prohlubování traumatu nebo rozvoji již nevratných důsledků, komplikací nebo násilí.⁷⁰

Co se týká šikany, lze se setkat s prevencí primární a sekundární:⁷¹

- a) Primární prevence – hovoříme o ní, pokud k šikaně nedošlo. Zahrnuje informace rodičům, dětem a veřejnosti ohledně šikany nebo výchovy jedince. Typické jsou aktivity ve školách, které rozvíjí jedince ve všech směrech, příkladem může být samostatnost, nebojácnost, tělesná zdatnost jedince. Ochranou proti šikaně je vytváření kamarádských a otevřených vztahů mezi žáky ve třídě i ve škole.

Primární prevenci lze rozdělit na:

A) nespecifickou – zaměřuje se na chování v obecné rovině a dle MŠMT⁷² jde o volnočasové aktivity pro děti a mládež, které rozvíjí jedince. Rozvíjí ho v oblasti jeho zájmů, nadání, aktivit sportovních nebo pohybových. Lze sem zařadit zájmové kroužky ve školách a školských zařízeních nebo v lidových školách umění. Zahrnuti jsou i kroužky sportovní.⁷³

B) specifickou – zaměřuje se na konkrétní problém, např. výchova ve školách prostřednictvím přednášek, příruček, letáků, peer-programů apod., které se mohou týkat drog, šikany atd.,⁷⁴ nebo na „změny postojů a chování občanů,

⁶⁹ NEŠPOR, K., PROVAŽNÍKOVÁ, H. Slovník prevence problémů působených návykovými látkami. Praha: Fortuna, 1999. s. 25.

⁷⁰ VANIČKOVÁ, E. et al. National strategy of preventing violence against children in the Czech Republic. Úřada vlády ČR: na období 2008 – 2018. str. 9, 10.

⁷¹ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 78.

⁷² MŠMT. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>

⁷³ Kolektiv autorů. Vybrané termíny primární prevence. MŠMT, 2007. s. 12.

⁷⁴ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000. s. 450.

odborníků a dětí a jednotlivé aktivity určující kroky k naplnění.⁷⁵

Specifickou prevenci lze rozdělit na všeobecnou, selektivní a indikovanou.

Všeobecná se zaměřuje na cílovou skupinu, u které se neprojevovalo typické chování pro konkrétní jev.

Selektivní se zabývá primární částí populace, je charakterizována snahou zabránit vzniku rizikového chování.

Indikovaná, neboli včasná intervence působí na již vzniklý, rizikový jev.⁷⁶

- b) O sekundární prevenci mluvíme tehdy, kdy k šikaně došlo a je třeba problém napravit, aby se již neobjevoval. Je zde zahrnuta včasná diagnostika, šetření šikany, opatření ze strany pedagogů (rozhovor s oběťmi, agresory, rodiči, kolektivem apod.) a práce s agresory.
- c) Terciární prevence se v oblasti šikanování nevyskytuje. S. Bendl ve své knize hovoří o terciární prevenci jako nutnosti do budoucna.⁷⁷ M. Renotierová⁷⁸ uvádí, že terciární prevence je posláním následných služeb, které nebývají řešeny na úseku školství, týkají se etopedické problematiky.

2. 2 Metody a formy prevence

Metodu obecně lze podle J. Skalkové⁷⁹ chápat jako záměrné uspořádání činnosti ze strany jak učitele, tak i žáka, které směřují k předem stanoveným cílům. Metod je celá řada. Příkladem mohou být adaptační pobyty, kurzy, pořádání školních výletů,

⁷⁵ VANÍČKOVÁ, E. et. al. National strategy of preventing violence against children in the Czech Republic. Úřada vlády ČR: na období 2008 – 2018. str. 9.

⁷⁶ Prevence rizikového chování. Dostupné z: http://www.odrogach.cz/skola/zaklady-prevence/typy-prevence.html?section_id=17.

⁷⁷ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s.78.

⁷⁸ RENOTIEROVÁ, M., LUDVÍKOVÁ, L. a kol. Speciální pedagogika. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. s. 24.

⁷⁹ SKALKOVÁ, J. Obecná didaktika. Praha: Grada, 2007. S. 181.

besedy na konkrétní téma, workshopy, dramatizace, hra, diskuse, zážitková pedagogika, práce ve skupinách, modelové situace, programy (peer programy), atd.⁸⁰

Metody a formy, které se vztahují k prevenci šikany, jsou následující:

a) Přednáška

Dle Z. Kalhousa přednáška „*prezentuje poznatky v souvislém, logicky utříděném a jazykově bezchybném projevu.*“⁸¹ Jak se zmiňuje J. Skalková, přednáška je jednou z nejnáročnějších forem metod slovních.⁸² Přednáška se skládá z úvodu, který zahrnuje seznámení se s konkrétním problémem, což je v tomto případě šikana, dále z výkladové části a z poslední závěrečné části, zahrnující rekapitulaci daného tématu.⁸³

b) Beseda

Beseda se využívá při jednorázové prevenci týkající se šikany. Lektor, který besedu vede, rozhovorem zjišťuje znalosti, postoje a názory žáků ve třídě. Dle toho se pak hlouběji věnuje konkrétním tematickým okruhům. Lektor zodpovídá na případné dotazy a nechává prostor pro dotazy ze strany žáků. Aktivní zapojení žáků ve třídě má za následek udržení jejich pozornosti.⁸⁴

c) Diskuse

Diskuse patří mezi slovní metody dialogické. Je charakteristická komunikací mezi žáky navzájem, při které se řeší určité téma, zde šikana. Předpokladem úspěchu je určitá znalost problematiky jak ze strany lektora, tak žáků. Cílem této metody může být i práce v týmu, ve skupině, rozvoj komunikace nebo posilování vazeb mezi žáky a učitelem nebo pouze mezi žáky.⁸⁵ Jak se zmiňuje J. Skalková, diskusí žáci získají nové poznatky, ke kterým docházejí samostatnou činností.⁸⁶

⁸⁰ Informační a vzdělávací portál školství Zlínského kraje. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkeu/pedagogictipracovnici/kabinetvychovehoporadenstvispecialnipedagogikyaskolnipsychologie/skolnipsychologieavychovehoporadenstvi/skolniprevence/programyprevenceproskoly/30957.aspx>.

⁸¹ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika. Portál. s. 317

⁸² SKALKOVÁ, J. Obecná didaktika. Praha: Grada, 2007. S. 189.

⁸³ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika. Portál. s. 317.

⁸⁴ Kolektiv autorů. Vybrané termíny primární prevence. MŠMT, 2007. s. 2.

⁸⁵ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika. Portál. s. 321.

⁸⁶ SKALKOVÁ, J. Obecná didaktika. Praha: Grada, 2007. S. 192.

d) Modelová situace

Tato metoda se zařazuje do metod názorně demonstračních.⁸⁷ Pomocí modelové situace žáci přehrávají situaci, která nese určité riziko, tím způsobem, který je pro ně žádoucí. Nežádoucím jednáním lze pak otevřít diskusi, která později může ovlivnit postoj žáka.⁸⁸

e) Hra

Hru lze zařadit jako alternativní přístup k výuce, která se v posledních letech více uplatňuje.⁸⁹ J. Skalková uvádí, že hra je jednou z vyučovacích metod.⁹⁰ J. Průcha nazývá hru formou činnosti, odlišující se od práce i učení.⁹¹ Existuje celá řada typů a druhů her, které mají značný význam jak pro dítě v předškolním věku, tak i pro žáka ve školním věku.⁹² Hra je jednou z metod, díky které lze proniknout do konkrétního tématu a pracovat s ním jiným způsobem, než je běžné.⁹³

f) Dramatizace

Dramatizace je charakteristická názornou ukázkou události nebo příběhu na základě subjektivních představ žáka. Touto metodou se rozvíjí kreativita žáka, posilují se sociální vazby mezi žáky ve třídě a je také vhodná k psychickému uvolnění žáků.⁹⁴ Tato metoda může být dle J. Skalkové využita k určité problematice nebo tématu.⁹⁵

g) Peer program

Peer program pochází z anglického slova peer, což znamená vrstevník. Proto se peer program často nazývá vrstevnický program. Je realizován kýmkoli ve věku od 15

⁸⁷ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika. Portál. s. 322

⁸⁸ Kolektiv autorů. Vybrané termíny primární prevence. MŠMT, 2007. s. 6.

⁸⁹ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika. Portál. s. 323.

⁹⁰ SKALKOVÁ, J. Obecná didaktika. Praha: Grada, 2007. s. 199.

⁹¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Praha: Portál, 2001. s. 75.

⁹² Metodický portál. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/13271/DIDAKTICKA-HRA-A-JEJI-VYZNAM-VE-VYUCOVANI.html/>.

⁹³ Kolektiv autorů. Vybrané termíny primární prevence. MŠMT, 2007. s. 6.

⁹⁴ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika. Portál. s. 321.

⁹⁵ SKALKOVÁ, J. Obecná didaktika. Praha: Grada, 2007. s. 202.

do 20 let.⁹⁶ Programy pocházejí z USA⁹⁷ a jsou jednou z nejvhodnějších alternativ prevence sociálně patologických jevů mládeže. Programy jsou vykonávány především netradičními způsoby, např. psychologickými hrami, výtvarnými technikami, muzikoterapií, relaxací atd. S těmito programy se můžeme setkat na základní škole přibližně od čtvrtého ročníku.⁹⁸

h) Workshopy

Workshop je vzdělávací aktivita, metoda, charakteristická využitím různých technik, jako je například brainstorming. Cílem této aktivity je, aby žáci dosáhli prostřednictvím svých zkušeností a dovedností takových výsledků, které pro ně budou dále použitelné a užitečné.⁹⁹

ch) Zážiteková pedagogika

Cílem je spojit žákův zájem s aktivitami, které mu přinášejí zážitek. Ten pak ozvláštňuje každodenní život žáků. Činnosti jsou zaměřeny zejména na rozvoj sebepoznání a sociálních vztahů. Vedle fyzického výkonu zahrnují také sebereflexi a reflexi sociálních vztahů. Dochází k lepšímu poznání sebe samého, vlastních schopností i svého místa v dané skupině, k odbourávání různých bariér, apod.¹⁰⁰ Zájmové činnosti mohou probíhat ve vnějším, přírodním nebo městském prostředí.¹⁰¹ Zájmová činnost příležitostná je taková činnost, která se děje příležitostně nebo se opakuje. Může mít i charakter rekreační. Je buď organizovaná, nebo je řízena přímo pedagogem. Jsou to například školní výlety, kurzy, turnaje, soutěže, atd.¹⁰²

⁹⁶ Pedagogicko-psychologická poradna Brno. Dostupné z: <http://www.poradenskecentrum.cz/peer.php>.

⁹⁷ Kolektiv autorů. Vybrané termíny primární prevence. MŠMT, 2007. s. 13.

⁹⁸ Informační a vzdělávací portál školství Zlínského kraje. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkeu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejvyvajejichprevence/zavislosti/jakpredchazetvznikuzavislosti/peerprogramy/necomalozteoriepeerprogramu/13056.aspx>.

⁹⁹ Workshopy. Dostupné z: <http://mv-workshop.cz/>.

¹⁰⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času. Praha: Portál, 2008. S. 175.

¹⁰¹ PÁVKOVÁ, J. a kol. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002. S. 79.

¹⁰² PÁVKOVÁ, J. a kol. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002. S. 123.

2. 3 Systém prevence šikany

Vedle spolupráce školy a rodiny proti šikaně je velmi důležitá také spolupráce školy s institucemi a orgány, které se šikanou zabývají.

2. 3. 1 Instituce, orgány v systému prevence šikany

Pro prevenci šikany je bezesporu nejdůležitější spolupráce školy a rodiny. Nelze ale opomenout instituce, orgány, které jsou také velice důležité.

Instituce a organizace, které se prevencí šikany nebo již vzniklou šikanou zabývají, mohou pracovníci školy rodině doporučit nebo je rovnou kontaktovat.¹⁰³

V ČR dnes existuje celá řada občanských sdružení, která pomáhají jak dětem a mládeži, tak rodině.

Velmi rozšířeným zařízením je telefonická krizová intervence – Linka důvěry pro děti a mládež nebo Linka vzkaz domů.

Další organizací je Prev – centrum, které nabízí základním školám aktivity spojené s prevencí šikany. Probíhají formou diskusí, za pomoci dramatické výchovy nebo sociálně psychologického výcviku. Tímto se snaží pozitivně ovlivnit postoje a chování žáků.

Bílý kruh bezpečí je jednou z organizací, která pořádá kurz „Ochrana dětí před šikanou“. V současné době se lze setkat i s dobrovolnickými programy, které mohou vykonávat dobrovolníci starší 18 let. Nejznámější je Lata, která vznikla v roce 1992. Dalším dobrovolnickým programem, který působí v ČR od roku 1996, je Big Brothers, Big Sisters (v ČR „PětP“), kdy klientem je dítě ve věku 10 – 12 let. Dobrovolníkem je většinou student starší 18 let, který pracuje s klientem několik hodin týdně.¹⁰⁴

Již zmíněné organizace a mnoho dalších pomáhá dětem, mládeži, nebo rodině při zvládnutí sociálně patologických jevů.

¹⁰³ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s.168.

¹⁰⁴ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s.170, 171.

Nelze opomenout orgány, které pomáhají tzv. „ze zákona“. Můžeme sem zařadit:

- 1) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), do kterého jsou zahrnuty pedagogicko – psychologické poradny, střediska výchovné péče a speciálně pedagogická centra, se kterými je v kontaktu ředitel školy, pedagogové, školní metodik prevence nebo výchovný poradce. Jestliže škola má svého speciálního pedagoga – etopeda, nebo psychologa, řeší šikanu sama (program proti šikanování, MŠMT). Pokud se rodina nesetká s kladným postojem školy k problému šikanování, lze se obrátit na Českou školní inspekci. V těch nejhorších případech, kdy je dítě nezvladatelné, lze spolupracovat i s diagnostickými ústavy. (viz příloha 1)
- 2) Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) – je zde zahrnuta práce kurátora pro mládež, sociálního pracovníka z pohledu rodinné politiky (sociální služby, služby na podporu fungující rodiny, činnosti poskytované v rámci sociálně - právní ochrany dětí). (viz příloha 1)
- 3) Ministerstvo vnitra – pokud dojde k nejhoršímu stadiu šikanování (dle M. Koláře – 5. stadium, Totalita neboli dokonalá šikana), škola spolupracuje i s Policií ČR. V tomto případě se zapojuje i Ministerstvo zdravotnictví.
- 4) Ministerstvo zdravotnictví – spolupráce s pediatry, odbornými lékaři – psychology a psychiatry - v případech, kdy má šikanování největší dopad na oběť¹⁰⁵ (viz příloha 1).
- 5) Ministerstvo spravedlnosti – pokud je zahájeno trestní stíhání (agresora), zapojují se do celého procesu soudcové, obhájci a žalobci.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>.

3. ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

3. 1 Charakteristika programu

Program proti šikanování (program speciální prevence) patří k možnostem, jak kladně čelit šikaně ve škole. Zabývá se specifickou primární, ale i sekundární, prevencí (program proti šikanování, MŠMT).

Každá škola si vytvoří vlastní program proti šikanování, který se stane součástí Minimálního preventivního programu. Tento program vytvářejí pedagogičtí pracovníci konkrétní školy. Spolupracuje i školní metodik prevence, který může spolupracovat s metodikem prevence v Pedagogicko – psychologické poradně. Za vytvořený program a za jeho použití v praxi má odpovědnost ředitel školy.

Cílem programu je vytvoření takové atmosféry ve škole, která je bezpečná, spolupracující a tolerantní.¹⁰⁷

3. 2 Předpoklady k fungování programu

Celoškolní rozměr

Pokud chce škola chránit žáky před šikanou, musí se do tohoto procesu zapojit všichni pracovníci, ne pouze jeden pedagog. Jak uvádí M. Kolář, jeden pracovník může pouze „hasit požáry“ (program proti šikaně, MŠMT).

O celoškolním přístupu lze mluvit pouze včleněním programu proti šikaně do systému školního vzdělávacího programu, to vše díky organizaci a řízení školy, vzdělávání pracovníků školy a preventivně – výchovné a vzdělávací činnosti žáků.¹⁰⁸

¹⁰⁶ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s.173.

¹⁰⁷ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. s. 147.

¹⁰⁸ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 258.

Zaměření na speciální prevenci

Speciální proto, že pro tento program je charakteristická prevence primární i sekundární.

Primární - děti se učí, jak mohou samy předcházet šikaně a jak ji řešit. Svou důležitost zde mají i vyučovací hodiny (např. občanská, rodinná a tělesná výchova).

Sekundární – pokud se šikana na škole objeví, je velmi důležité, aby pracovníci (pedagogové, metodik školní prevence atd.) uměli šikanu rozpoznat a případně léčit. Pokud je šikana v pokročilém stadiu, pracovníci musí umět spolupracovat s ostatními odborníky, kteří se touto problematikou zabývají.¹⁰⁹

Pro školní program proti šikaně je důležitých 13 klíčových komponent. Pokud by některá z komponent chyběla, je zde riziko nefunkčnosti programu. Komponenty jsou následující:¹¹⁰

- *„Zmapování situace (evaluace) – před zavedením programu, v průběhu programu a po programu.*
- *Motivování pedagogů pro změnu.*
- *Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů.*
- *Užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, školní metodik prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu).*
- *Společný postup při řešení šikanování (šest skupin základních scénářů).*
- *Prevence v třídních hodinách.*
- *Prevence ve výuce.*
- *Prevence ve školním životě mimo vyučování.*
- *Ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů).*

¹⁰⁹ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 258, 259.

¹¹⁰ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 259.

- *Spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s nekompromisním bojem školy proti šikaně, například pomocí informativního dopisu).*
- *Školní poradenské služby.*
- *Spolupráce se specializovanými zařízeními.*
- *Vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí zúčastňují žáci z různých škol)¹¹¹*

3. 3 Diagnostika žáků v preventivním programu

Pedagogická diagnostika „ je komplexní proces, jehož cílem je poznávání, posuzování a hodnocení vzdělávacího procesu a jeho aktérů.“¹¹² Dle O. Zelinkové je pedagogická diagnostika proces trvající dlouhou dobu, který musí brát na zřetel všechny celky, které ovlivňují vývoj dítěte.¹¹³ Proto je důležitá správná identifikace cílové skupiny, na kterou je preventivní intervence zaměřena. Dle toho se jasně stanoví cíle, volí správné přístupy, metody a techniky. Dále se pak vytváří podmínky pro volbu a vytvoření účinné preventivní intervence a pro hodnocení preventivních programů.

Programy musí mít jasně vymezená východiska pro preventivní intervenci, aby byla účinná.¹¹⁴

Je třeba diagnostikovat ty jedince, u kterých je větší riziko vzniku sociálně patologických jevů, které jim nebo společnosti budou dělat problémy. Je dobré věnovat pozornost sociální vyzrálosti a odpovědnosti, osobnostním vlastnostem, nevyrovnanosti osobnosti. Důležité je všimnout si jak negativních osobnostních charakteristik, tak i těch kladných.¹¹⁵ Diagnostiku může provádět kdokoliv, kdo přemýšlí nad žákem. Lze ji provádět v rodině, škole, třídě či v pedagogicko-psychologické poradně apod.¹¹⁶

¹¹¹ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 259.

¹¹² ZELINKOVÁ, O. Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Praha: Portál, 2007. s. 12.

¹¹³ ZELINKOVÁ, O. Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Praha: Portál, 2007. s. 19.

¹¹⁴ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 9.

¹¹⁵ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 9.

¹¹⁶ ZELINKOVÁ, O. Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Praha: Portál, 2007. s. 23.

Faktory pro potřeby diagnostiky jsou škála sociálního klimatu ve skupině, škála sebekontroly, sociální anamnéza, indexy sociální lability, profil chování, dotazník životních perspektiv atd.¹¹⁷

3. 4 Evaluace preventivních programů

Pojem evaluace pochází z francouzského slova évaluer, což znamená vyhodnotit, zhodnotit.¹¹⁸

Jak uvádí J. Slavík, pojmy, jako jsou hodnocení a evaluace, jsou zaměňovány. V odborných textech se s jejich ustáleným rozlišením nesetkáme. Příkladem mohou být Duncan a Dunn nebo Pasch a kol, kteří považují evaluaci za výsledek hodnocení.¹¹⁹

Často se setkáváme s názory, že hodnocení účinnosti preventivních programů je složité a finančně náročné, nebo dokonce že nelze účinnost prevence objektivně hodnotit. Díky praktickým zkušenostem z ČR i ze zahraničí lze ale říci opak.¹²⁰

Evaluace je velmi důležitá součást Minimálního preventivního programu. Nelze ji brát pouze jako nástroj hodnocení již vykonané práce, ale jako základ pro plánování primárně preventivní činnosti.¹²¹

Evaluace má tři hlavní oblasti:¹²²

a) Evaluace plánování preventivního programu

Je prováděna tehdy, kdy je vypracován plán a návrh preventivní intervence, jasně formulovány cíle programu a k nim zvoleny metody působení na konkrétní cílovou skupinu osob, které musí být jasně charakterizovány (charakteristické znaky, velikost skupiny, atd). Definovat se musí i tzv. intermediární cílová skupina, do které patří pedagogičtí pracovníci, rodiče, apod.

¹¹⁷ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 25.

¹¹⁸ Slovník. Dostupné z: <http://www.slovník.cz/francouzsko-cesky/%C3%A9valuer/>.

¹¹⁹ SLAVÍK, J. Hodnocení v současné škole. Praha: Portál, 1999. s. 35.

¹²⁰ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 9.

¹²¹ Pražské centrum primární prevence. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/minimalni-preventivni-program/manual-pro-tvorbu-mpp-zakladni-pojmy?start=7>.

¹²² ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 10.

Důležité je i přesně vymezit míru výskytu sociálně patologického jevu, zda se zaměřit na primární, nebo sekundární prevenci. Vedle míry výskytu je důležité popsat příčiny, činitele, které s problémem souvisí a odůvodnit přístupy, které mohou za změnu volby metod preventivní intervence.

Nelze opomenout motivaci, která je důležitá k aktivní účasti již charakterizované cílové skupiny. Vytvoření a hodnocení preventivního působení může v určité míře ovlivnit finanční rozpočet, časová náročnost, apod.

V poslední fázi by měly být jasně vymezeny odpovědi na následující otázky:

- jaký problém se řeší a jaká je jeho podstata,
- proč je nutná preventivní intervence,
- komu má preventivní intervence pomoci, míra rizika vzniku sociálně patologických jevů v cílové skupině,
- jaké jsou cíle preventivní intervence,
- jak bude preventivní intervence realizována,
- jaké zdroje budou v rámci preventivní intervence využívány.¹²³

b) Evaluace průběhu preventivní intervence

Hodnotí způsob vytvoření preventivního působení i to, jaký postoj k němu zaujímají účastníci. Základem je stanovení tzv. proměnných a indikátorů, které budou měřeny, a podmínek, při kterých budou sbírána a statisticky zpracovávána data.¹²⁴

Proměnnou je například jev, pojem, podmínka, vlastnost. Indikátorem může být skupina (její věk, pohlaví, vzdělání atd.), ale například i hodnocení průběhu (zvolené typy aktivit, použité metody, postupy, postoje a reakce osob apod.).¹²⁵

Jsou zde také popsány konkrétní činnosti (aktivity), ke kterým je vypsána i cílová skupina. Příkladem mohou být volnočasové aktivity, zájmové programy atd.¹²⁶

¹²³ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 10, 11.

¹²⁴ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 11.

¹²⁵ Informační a vzdělávací portál školství Zlínského kraje. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/management/oddelenimladezesportuarozevojelijediskychzdroju/prevencerizikovéhochovani/subjektyadokumentyproblastprevence/2642.aspx>.

¹²⁶ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT, 2002. s. 12.

c) Evaluace výsledku preventivní intervence

Zaměřuje se na to, jestli bylo dosaženo cílů, které byly předem stanoveny. Je důležité, jaké metody budou využity. Jednou z metod, která za předpokladu správného použití může poskytnout platné informace, je analýza, a dále různá šetření, ze kterých pak vzniknou statistické výsledky. Získáme tak zpětnou vazbu v krátké době, a tak lze obměňovat další činnosti v rámci školy, zařízení i regionu.

Velmi záleží na tom, aby otázky byly pokládány jednoznačně, tak, aby je respondent pochopil. Je dobré použít jak otevřenou, tak i uzavřenou formu odpovědí.

Důležité je stanovit závěry konkrétní aktivity (při plánování – hypotéza, po skončení programu – zda byla splněna hypotéza, nebo její popření).¹²⁷

Na závěr si lze pro ověření odpovědět na tyto otázky: *„Bylo skutečně dosaženo stanoveného cíle? Budu opakovat tento přístup, postup? Na co se příští rok zaměřím? (stanovení nových cílů)“*¹²⁸

¹²⁷ ČIHÁK. Evaluace a diagnostika preventivních programů. Praha: MŠMT 2002. s. 12 - 14.

¹²⁸ Pražské centrum primární prevence. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/minimalni-preventivni-program/manual-pro-tvorbu-mpp-zakladni-pojmy?start=7>.

4. NÁVRH ŠKOLNÍHO PROGRAMU PROTI ŠIKANĚ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANĚ

školní rok 2012 / 2013

Název školy: XXX

Ředitel: XXX

Adresa: XXX

Telefon: XXX

E-mail: XXX

Charakteristika a specifikum školy

Základní škola a Mateřská škola XXX je běžnou základní školou, která má devět ročníků. V každém ročníku je většinou jedna třída. V současné době navštěvuje školu kolem 200 žáků, kdy polovina je žáků dojíždějících z okolních obcí.

Součástí základní školy je mateřská škola, školní družina a školní jídelna. Škola sídlí v obci, kterou navštěvují jak žáci místní, tak i z osmi okolních obcí, ze kterých je dobré dopravní spojení.

Školní výuka probíhá ve dvou budovách, které se od sebe nachází asi 100 m. Stravování žáků je umožněno nedaleko jedné z budov základní školy.

K jedné z budov ZŠ byla přistavěna tělocvična, ve které se nachází kabinet s náradím a horolezecká stěna. V této přístavbě se nachází i posilovna, šatny, kabiny tělesné výchovy, sociální zařízení, učebny hudební výchovy, jazyková učebna, cvičná školní kuchyň, školní družina, kabiny pro vyučující atd.

Celkově jsou obě budovy ZŠ vybaveny odbornými učebnami, hřištěm, které je žáky využíváno pro relaxaci a výuku tělesné výchovy, dále knihovnou, sborovnou a zahradou, na které probíhá výuka pracovních činností.

ZŠ zajišťuje i odbornou pomoc, a to za pomoci školního logopeda, výchovného poradce a protidrogového preventisty.

Současná situace na ZŠ

Základní škola se nachází v obci, která má 1560 obyvatel a čtyři místní části. Obec je charakteristická základní infrastrukturou, dlouhodobě stagnujícím počtem obyvatel, 15 % nezaměstnaností. V obci žije velmi malé množství cizinců.

V této škole se setkávají žáci ze standardního socioekonomického rodinného prostředí. Jsou různě finančně zajištěni. Ve škole se neobjevuje ve velké míře migrace žáků. Okres, ve kterém se tato základní škola nachází, nepatří mezi ty s největším počtem

zjištěných násilných činů.¹²⁹ Žáci se od sebe odlišují vzhledem a každý z nich je různě psychicky odolný. Do současnosti se škola nesetkala s projevy velmi brutální šikany, 4. a 5. stádia šikany. Co se týká fyzické šikany ve škole, objevuje se spíše u chlapců. Naproti tomu psychická šikana se objevuje u dívek vyšších ročníků, a co je v současné době závažnější, objevuje se i mezi dívkami na prvním stupni základní školy.

V minulosti se základní škola nevyvarovala mnohých chyb a občas nereagovala odpovídajícím způsobem. Ve škole se objevily případy šikany, které se nepodařilo vyřešit tak, jak by se očekávalo. Nestalo se, že by škola či třídní učitel problém jakkoli zamaskovali. Přesto se základní škola začala na projevy šikany více soustřeďovat.

Pedagogové si začínají všimnout chování žáků dříve, než k vážnějším konfliktům vůbec dojde. Snaží se žáky naučit rozlišovat mezi legrací a chováním, které už může šikanu předznamenávat, nebát se ozvat, když se jim něco nelíbí a vnímat, že ve školním prostředí je normální a správné jít za učitelkou či učitelem a sdělit mu své pocity. Škola poskytuje žákům příležitost, aby mohli zažít úspěch, a to i prostřednictvím sportovních akcí, které dávají možnost vyniknout těm, kteří mají slabší prospěch. Dále jsou to akce jako například „Jeden svět na školách“, zaměřené na práci s národnostními menšinami a směřující k potlačení projevů rasismu a xenofobie, výchova k odpovědnosti za zdraví své i ostatních, vytváření eticky hodnotných postojů a způsobů chování, zvyšování příznivého klimatu ve třídních kolektivech formou organizování výletů, lyžařského výcviku, exkurzí, projektových dnů a dodržování tradic školy, široká nabídka volnočasových aktivit, účast v literárních, výtvarných, sportovních soutěžích a vědomostních olympiádách atd.

Cíle

Vzhledem k situaci, která je na základní škole a také v okrese, ve kterém se škola nachází, budou zařazeny cíle specifické, zejména všeobecné, zaměřené na šikanu

¹²⁹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/8F004272E3/\\$File/w-63130211q4p1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/8F004272E3/$File/w-63130211q4p1.pdf)

na I. a II. stupni základní školy. Cílem bude rozvíjení sociálních dovedností, do kterých lze zařadit sociální vztahy, zejména vztahy a kontakty mezi žáky, ale i mezi žáky a učitelem, a uvědomění si důsledků žákova jednání. Dalším cílem bude vytvoření příznivého sociálního klimatu ve školní třídě a celé škole, do kterého patří důvěra, spolupráce žáků, práce v kolektivu, schopnost reagovat na stres, neúspěch, apod. Na sociálním klimatu školy se podílejí jak žáci, pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci, tak i rodiče. Důležitým cílem bude pěstování právního vědomí, morálních a mravních hodnot u žáků a rozvíjení komunikace jak verbální, tak i neverbální.

Nespecifické cíle budou zaměřeny na celkové chování žáků I. a II. stupně základní školy, zejména na aktivity mimo vyučování.

Aby těchto cílů bylo dosaženo v co největší míře, je zapotřebí motivovat a zapojit pedagogické pracovníky, pracovníky školy a rodiče žáků.

Budou vytvořeny takové podmínky, aby se sami žáci zapojili do řešení úkolů a situací každodenního života. Dále se budou podílet na vlastním vzdělávání a vlastním projevu. Toto vše bude probíhat ve vyučovacích hodinách občanské výchovy, tělesné výchovy, prvouky a dalších předmětech.

Struktura a zaměření preventivního programu ve výuce

I. stupeň (1. – 5. ročník)

1. – 2. ročník

Na začátku každého školního roku třídní učitel se žáky sestaví pravidla soužití, dle kterých se po celý školní rok budou žáci i učitelé řídit. Pravidla jsou formulovaná kladně, při negativních formulacích dochází k častému porušování stanovených pravidel. Důležité je pravidla vysvětlit, aby nedocházelo k nedorozuměním, protože by pravidla ztrácela účinnost. Pravidla jsou formulována přiměřeně k věku žáků. Lze tak předejít kázeňským přestupkům.

Český jazyk – literatura (komunikační a slohová výchova)

Cílem je dětem usnadnit vzájemné seznamování, představování se.¹³⁰ Dalšími cíli jsou zvyšování sebevědomí každého z žáků a uvědomění si vlastní osobnosti. Žák utvoří krátký mluvený projev – lze využít hru „Pavučina“. Hra se může využít pro skupinu, která vzniká. Touto hrou se žák učí klást otázky a vyjádřit svůj názor. Zapojit je možné i diskusi, kdy se žáci spolužáka vyptávají, nebo reagují na názor ostatních spolužáků.

Výtvarná výchova

Cílem, který navazuje na uvědomování si vlastní osobnosti, je uvědomění si individuality každého žáka ve třídě a jejich odlišnosti mezi sebou a uvědomění si všech jako skupiny. Tuto činnost lze provést již na začátku školního roku v 1. ročníku a během školního roku.¹³¹

Žák vyjádří fantazii, pocity představy – lze využít hru „Seznamování“. Tuto hru lze hrát na začátku 1. ročníku nebo v průběhu ročníků. Cílem této hry je vybavení si svého spolužáka, jeho vlastnosti, záliby atd. a schopnost se slovně i výtvarně vyjádřit.¹³²

Hudební výchova

Cílem je vžít se do role dirigenta, což žákům dává pocit, že díky hudbě jsou se všemi spolužáky spojeni. Žák se hýbe do rytmu hudby – vhodnou je hra „Dirigenti“.¹³³

Tělesná výchova

Důležitým cílem, který navazuje na cíle předchozí, je nácvik vzájemné důvěry, úcty i sebeúcty. Žák spolupracuje při jednoduchých týmových hrách, soutěžích.¹³⁴ Hra „Vstáváme společně“ je vhodná pro žáky proto, že sami sebe cítí jako svého spolužáka. Dalším cílem je vzájemné přizpůsobení se jeden druhému.¹³⁵ Žák spolupracuje

¹³⁰ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. Praha: Portál, 2007. s. 18, 19.

¹³¹ SMITH, CH. A. Třída plná pohody. Praha: Portál, 2001. S 62.

¹³² VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. Praha: Portál, 2007. s. 22, 23.

¹³³ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. Praha: Portál, 2007. s. 34.

¹³⁵ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. Praha: Portál, 2007. s. 47.

s ostatními spolužáky. Hrou „Gumový pás“ lze zjistit, jak skupina žáků dokáže nebo nedokáže spolupracovat.¹³⁶

Prvouka

Žák se učí komunikaci. Využit lze hru „Obrázky malované na záda“. Cílem je nejen rozvíjení fantazie, citlivosti, ale umožňuje žákům i fyzickou a osobní blízkost. Lze využít i obrázky, které se určitým způsobem vztahují k právě probíranému tématu.¹³⁷ Komunikaci lze procvičovat i v ostatních hodinách, například komunikaci před celou třídou, příkladem může být projev, kdy dítě popisuje v hodině slohu svoji oblíbenou knihu. Za účinnou lze považovat i komunikaci mezi sebou, např. v kolektivu. Zvyšuje se tak sebevědomí žáka při vlastním projevu.

Žák uplatňuje slušné chování. Hra „Mám tě rád“ má nejen za cíl zdůraznit a udržet kladné vztahy mezi žáky, ale také dát najevo své pocity.¹³⁸

3. – 5. ročník

Jako v předchozích ročnících i v těchto je základem stanovit si cíle, dle kterých se třída a učitelé po celý školní rok řídí.

Ve vyučovacích hodinách se pokračuje s cíli, kterých bylo v určitém rozsahu dosaženo v předešlých ročnících, viz 1., 2. ročník.

Výtvarná výchova

Žák vyjádří svou náladu, kterou promítne do svého výrobku. Žák se seznámí s náladami svých spolužáků. Během činnosti s názvem „Masky s výrazem ve tváři“ hovoří pedagog s žáky o jednotlivých pocitech, v jakých situacích vznikají, kam až mohou vést.¹³⁹ Lze opět využít diskusi.

¹³⁶ SMITH, CH. A. Třída plná pohody. Praha: Portál, 2001. S. 141.

¹³⁷ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 78.

¹³⁸ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 90, 91.

¹³⁹ SMITH, CH. A. Třída plná pohody. Praha: Portál, 2001. S. 92.

Hudební výchova

Žák umí pracovat ve skupině, které důvěřuje. Hra „Stroje“ v žáku probudí také kladné pocity, žák při ní zapojí fantazii.¹⁴⁰ V tomto období je vhodné více s žáky pracovat ve skupinách. Vhodné je zařazovat hry skupinové, kde se žáci učí vzájemné pomoci ostatním a schopnosti se v určitých situacích podřídit většině.

Tělesná výchova

Žák spolupracuje se spolužákem k dosažení cíle a respektují se navzájem při hře „Kopaná ve dvojicích“.¹⁴¹

Žák důvěřuje spolužákovi a navzájem spolupracují. Hra „Trefíme se do koše...“ může být

vhodná i pro vyzkoušení toho, jak těžké to mají nevidomí lidé.¹⁴² Vhodné je v tomto období zařazovat sportovní činnosti a motivovat žáky k aktivnímu trávení volného času. Příkladem mohou být sportovní soutěže, kdy žák za dobrý výkon dostává odměnu.

Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda

Žáci mají povědomí o tom, že šikana může být stíhána i z hlediska práva. Žáci znají i důsledky, které šikana může mít na jejich zdraví. Lze využít i besedu pod vedením pracovníka z Městského úřadu, Sociálního odboru, nebo Městské policie. Žáci znají služby a kontakty, které jim mohou poskytnout poradenskou pomoc.

II. stupeň (6. – 9. ročník)

6. – 7. ročník

Opět jako v předešlých ročnících je důležité si na začátku každého školního roku stanovit cíle a ty pak společně s žáky dodržovat. I na této základní škole při příchodu na druhý stupeň žáci poznávají nové pedagogy a prostředí, zažívají odchody svých spolužáků na víceletá gymnázia, do sportovních tříd apod. Opakem může být i situace,

¹⁴⁰ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s.28.

¹⁴¹ SMITH, CH. A. Třída plná pohody. Praha: Portál, 2001. S. 145.

¹⁴² SMITH, CH. A. Třída plná pohody. Praha: Portál, 2001. S. 146.

kdy do třídy během školního roku přichází žák nový. Tyto zátěžové situace jsou tak pro mnohé žáky složitější, než jak se ve skutečnosti může zdát. Pokud se tak stane, je správné pravidla soužití v konkrétní třídě zopakovat. Je dobré využít seznamovacích her a nácvik verbální i neverbální komunikace, což by mělo usnadnit lepší přijetí žáka do kolektivu.

Další zátěžová situace, která v tomto období přichází, je puberta. Toto období je rizikové pro vznik sociálně patologických jevů, proto je důležité zařadit do výuky aktivity pro vzájemné poznávání žáků, prohlubování důvěry, umění říci „NE“, rozhodování, a upevňovat vzájemné vztahy.

Český jazyk – sloh

Žák umí popsat svého spolužáka a navázat kontakt se spolužákem. Vhodnou hrou pro tyto specifické cíle je „Recept na kamaráda“.¹⁴³ Důležité je zaměřit se na komunikaci mezi žáky navzájem a zapojit do kolektivu žáky nové, kteří do třídy nastoupili.

Občanská výchova

V tomto období je důležité, aby se žáci nestali obětí manipulace a uměli říci „NE“. K tomu můžeme využít hru „Zmiz“¹⁴⁴. Cíle, které je třeba zvládnout, je prohlubování již získané důvěry mezi spolužáky, upevňování vztahů v kolektivu. Vhodnou hrou, jak dále prohlubovat vzájemnou důvěru, je hra „Krtci se hemží“.¹⁴⁵

Žáci znají lidská práva a sociálně právní ochranu dětí. Žáci vědí, že šikanu lze stíhat i z právního hlediska.

¹⁴³ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s.50, 51.

¹⁴⁴ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 148.

¹⁴⁵ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 157.

Tělesná výchova

Žák umí spolupracovat se spolužáky a respektovat je. Hra „Všichni společně“ vede žáky k tomuto cíli.¹⁴⁶

Tělesná výchova má za cíl naučit žáka vyrovnat se s neúspěchem, který mohou zažít při hrách, jak skupinových, tak individuálních.

Hry zaměřené na důvěru lze využít i v hodinách tělesné výchovy. Zařadit sem lze hry „Krték hraje basket“, „Krtčí šampionát“, „Mumie v kruhu“.¹⁴⁷

8. – 9. třída

Jako v ostatních ročnících, je důležité na začátku školního roku vymezit pravidla soužití, které třída společně s učiteli budou po celý školní rok dodržovat. V těchto ročnících lze využívat metody jako je přednáška, diskuse, brainstorming, dramatizace, modelové situace a další. Navíc se v posledním ročníku ukazuje soudržnost celého kolektivu, dochází k většímu upevnování a prohlubování vztahů. Také se v neposlední řadě ukazuje kvalitní nebo nekvalitní práce třídního učitele.

Žáci jsou odpovědní za svá rozhodnutí, co se týká dalšího vzdělávání. Jsou schopni se rozhodnout a mohou využít služby výchovného poradce, který je na této škole.

Český jazyk – Sloh

Lze využít i slohového útvaru – charakteristika osoby, úvaha, či metodu přednášky, kdy učitel tyto slohové útvary vysvětluje. Vhodná je i úvaha na téma „Co o mě říkají předměty?“. Žák si vybere oblíbený předmět, rádio, postel atd. a popisuje sám sebe z pohledu tohoto předmětu. Nejprve můžeme využít metodu brainstorming, kdy žák zapisuje své kladné a záporné vlastnosti, které ho momentálně napadnou. Dalším cílem je schopnost popsat sám sebe (sebehodnocení, sebepojetí). Zahrnout se dají i další hry, například „Mluvicí předměty“, „Jaký jsem“, „Hádanka“.¹⁴⁸

¹⁴⁶ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s.58.

¹⁴⁷ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 157, 159, 161.

¹⁴⁸ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s.118 – 121, 126.

Občanská výchova

Žák zná pravidla slušného chování. Vhodné je využití metod přednášky, hry a modelové situace, které poskytnou žákům návody, jak řešit konkrétní situace. Učitel žákům vysvětlí základní pravidla slušného chování. Učitel si ověří, zda žáci výklad pochopili, tím, že vymyslí modelové situace, které žáci před spolužáky ve dvojicích nebo trojicích přehrají. Další metodou, kterou pedagog může zvolit, je hra „Žertovný pozdrav“¹⁴⁹, ve které žáci navážou fyzické kontakty se spolužáky a zapojí také svou kreativitu.

Žák umí udržet oční kontakt při komunikaci s lidmi, má povědomí to tom, jak na druhé působí negativní komunikace. Žák zná termín empatie. Využitou metodou je výklad a diskuse na téma oční kontakt při komunikaci, vhodné spíše pro 8. a 9. ročník a hra „Dívej se mi do očí“.¹⁵⁰

Žák umí říci „NE“. K nácviku mohou sloužit hry „Virvál“ nebo „Potichoučku polehoučku“.¹⁵¹

Rodinná výchova

Žák má povědomí o šikaně. Získá ho od pedagoga, který tento jev vysvětlí ve výkladu. Použit může i metodu dramatizace. Žáci si tak zahrají situace zaměřené na šikanu. Poté s pedagogem mohou o této problematice diskutovat. Vhodnou hrou je „Nechci být obětí“. Vhodné jsou i pracovní listy, ve kterých pedagog najde různé situace vztahující se k šikaně.¹⁵²

Zařazeny mohou být modelové situace nebo dramatizace, kdy si každá skupina žáků vymyslí a před svými spolužáky představí situace týkající se šikany. Po předvedení následuje diskuse a rozebrání konkrétní situace. Cílem je úspěšně zvládnout zátěžové situace a rizika vzniku sociálně patologických jevů. Postup může být takový, že nejprve žáci popíší, zahrají situaci, která může vést k šikaně. Poté se společně

¹⁴⁹ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 52.

¹⁵⁰ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 74, 75.

¹⁵¹ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 148.

¹⁵² HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 129, 142, 143.

s učitelem, který diskusi vede, baví o možných způsobech postupů v této konkrétní situaci, ať už pozitivních, tak i negativních.

U žáka je zapotřebí pěstovat právní vědomí, co se týká šikany a jejího dopadu z právního hlediska. Lze využít besedu, kterou povedou zaměstnanci Městské policie, nebo studenti a pedagogové z Vyšší odborné školy policejní, nebo pracovníci z Městského úřadu či Sociálního odboru.

Vyzkouší si komunikaci se službami jako je například linka důvěry s využitím modelových situací.

Tělesná výchova

Žák umí spolupracovat se spolužáky a umí respektovat názory druhých. Využit lze hru „Živý obraz“, kdy se spolužáci musí umět domluvit, ale také spolupracovat. Projevuje se zde i fantazie a kreativita žáků.¹⁵³ Tuto hru je vhodné hrát vícekrát během celé školní docházky žáků. Dalšími hrami, které vedou žáky ke spolupráci, jsou, „Balónkové štafety“ a „Ať letí“.¹⁵⁴

Žák umí důvěřovat spolužákům. Důvěře se může naučit za pomoci her, „Hvězdicovitá váha“ či „Let supa“.¹⁵⁵

Žák se umí ubránit v různých situacích. Hra „Mně neutečeš!“ žáka naučí, jak se bránit fyzickému útoku ze strany spolužáků. K tomuto cíli vede i hra „Když prší míče“ a „Útok ufonů“.¹⁵⁶

¹⁵³ VOPEL, K. W. Skupinové hry pro život. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 26.

¹⁵⁴ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 181, 183.

¹⁵⁵ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 69, 164, 165.

¹⁵⁶ HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 174, 175, 176.

Aktivita mimo vyučování

K mimoškolním aktivitám patří sportovní turnaje, soutěže, školní výlety a letní nebo zimní kurzy. I tyto aktivity mohou vést ke vzniku šikany, a proto je důležité tomu zamezit právě preventivními programy. Lze samozřejmě použít metody používané ve výuce. Mohou se jakkoliv obměňovat, nebo kombinovat, tak, aby vyhovovaly věku a cíli, kterého je zapotřebí dosáhnout.

Například sportovní turnaje, které základní škola organizuje, mohou být obměněny tím, že družstva budou sestavena z žáků různých ročníků, tzv. heterogenní družstva. Cílem pak bude navázání nových sociálních vazeb, vzájemná spolupráce, ale i tolerance, která bude zapotřebí u starších žáků k mladším spolužákům.

Další mimoškolní aktivitou jsou školní výlety, které základní škola organizuje. Je vhodné, aby se některé třídy, například 6. a 7., domluvily, a školní výlet strávily společně. Žáci tak mohou poznat nové pedagogy a hlavně se mohou více sblížit se staršími či mladšími spolužáky a navázat s nimi kontakty, které před tím neměli. Tento cíl, ale i další, viz stanovené cíle ve výuce, si lze stanovit i na zimních nebo letních kurzech, kdy žáci více tříd jedou na několikadenní nebo týdenní pobyt na horách. I na těchto kurzech lze využít preventivní programy zaměřené na prevenci šikany, protože i zde se s šikanou často setkáváme.

Plavecký výcvik je jednou z aktivit, kde zejména v šatnách dochází k výskytu šikany. Cílem tedy není pouze naučit žáky plavat, ale naučit je spolupráci a toleranci mezi sebou navzájem. Poznávají tak i spolužáky z ostatních tříd.

Spaní ve škole je jednou z aktivit, která je účinná zejména při seznamování žáků mezi sebou, lze ji zařadit například na druhém stupni, kdy do tříd přicházejí noví žáci, nebo odcházejí žáci na víceletá gymnázia, a tak se mění třídní kolektivy. Vhodná je také k rozvoji komunikace, důvěry apod.

Pěvecké soutěže, kterých se zúčastní žáci kroužku sborového zpěvu základní školy, jsou důležité zejména v tom, že žáci reprezentují školu. Mají tak pocit, že jsou její součástí a mohou tak školu zviditelnit i úspěchy, kterými na soutěžích dosáhnou.

Jelikož se základní škola nachází na venkově, a je zde mnoho možností, kam s dětmi vyrazit do přírody, nepatří k vyhledávaným mimoškolním aktivitám školy v přírodě.

Motivování, vzdělávání pedagogických pracovníků

Každý pedagogický pracovník se seznámí s Minimálním preventivním programem proti šikaně. Umožní mu to ředitel školy nebo školní metodik prevence. Důležitost lze také přikládat poradám vedení školy, kde se pedagogové mohou dozvědět podstatné informace.

Další vzdělávání pedagogických pracovníků zajistí občanské sdružení Střed, které pořádá kurzy akreditované MŠMT. Občanské sdružení nabízí osmdesátihodinový kurz Nové možnosti práce s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. Obsahem jsou informace, jak řešit konfliktní situace, jakým způsobem lze vést školní třídu, jak provádět diagnostiku atd. Dalším vhodným kurzem je padesátihodinový kurz Zvyšování kompetencí pedagogů pro práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami, kdy hlavním tématem je syndrom vyhoření, nové metody práce se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, účinné řešení konfliktů a problémů, práce se skupinou atd. Tak dojde k posílení úlohy učitelů při utváření kladného sociálního klimatu, včasného rozpoznání a zásahu při riziku vzniku sociálně patologických jevů.

Další motivací pro pedagogy je spolupráce s rodiči, například formou třídních schůzek a konzultací. Důležitost lze přikládat i spolupráci s celým týmem, do kterého patří ředitel školy, školní metodik prevence a výchovný poradce. Zapomínat by se nemělo na spolupráci s organizacemi, které se problematikou šikany zabývají.

Motivace a spolupráce rodičů se školou

Rodiče mohou využít webovou stránku základní školy, kde najdou kontakt na vyučující, výchovného poradce atd. Dále zde najdou užitečné odkazy, týkající se prevence šikany.

Důležitým podnětem pro spolupráci rodičů se školou jsou třídní schůzky, kde dochází k přímým kontaktům třídního učitele a rodičů žáka, nebo konzultační hodiny vyučujících pro rodiče žáků. Dalšími možnostmi, jak se rodiče setkají s pedagogy a tím dochází i k jejich spolupráci, je setkávání u zápisu svých dětí do prvního ročníku, nebo na začátku školního roku, kdy do první třídy vedou své děti. Důležitým způsobem spolupráce je setkávání s rodiči žáků 9. tříd při výběru povolání, kdy dochází k představování jednotlivých středních škol z regionu. Účastní se jak učitelé základní školy, tak žáci devátých ročníků a jejich rodiče.

Základní škola dle zájmů rodičů žáků zorganizuje semináře či přednášky s odborníky, které rodičům podají důležité informace, týkající se prevence šikany. Škola pro rodiče bude organizovat volnočasové aktivity, které vedou pedagogové této základní školy. Dojde tak k upevnění sociálních vazeb mezi rodiči a pedagogy. Na druhé straně základní škola využije záliby nebo vzdělání rodičů, což přispěje k vytvoření nových kroužků pro žáky. Rodiče tak získají nové zkušenosti a mohou si vyzkoušet vlastní práci se žáky. Získají tak jiný náhled na činnost pedagogů. V neposlední řadě dojde k motivaci, která povede i k další spolupráci s konkrétní základní školou.

Motivaci představuje i informační brožura, kterou rodiče dostanou na konci školního roku. Jsou zde vypsány pochvaly a odměny, které žáci dostali za vzornou reprezentaci školy, sběr léčivých bylin, starého papíru atd. a tím motivuje rodiče a žáky k další spolupráci.

Školská rada, která na této škole existuje, je vhodným místem k zapojení rodičů žáků. Členové této rady jsou i rodiče, kteří se tak zapojují do chodu základní školy, podávají různé podněty na změny, které se týkají školního řádu atd. a spolupracují s pedagogy základní školy.

Pokud nastane podezření na výskyt šikany v začátečních stádiích, je potřeba ihned také informovat rodiče a začít s nimi spolupracovat na vyřešení problému. Lze tak předejít dalším, vážnějším problémům.

Ochranný režim

Do ochranného režimu lze zařadit řád školy. Nelze opomenout vnitřní režim školy, do kterého patří zákovo opouštění budovy školy a bezpečnost a ochrana zdraví žáků před sociálně patologickými jevy, což zajišťují dozory učitelů o přestávkách, kdy se projevy šikany často vyskytují. Důležitost je třeba přikládat režimu při akcích mimo základní školu, patří sem exkurze, výlety, turnaje apod., jelikož šikana začíná nebo se více projeví právě mimo školu.

Určitým problémem v prevenci šikany může být dojíždění většiny žáků z okolních vesnic, a to proto, že velký počet žáků čeká na autobus, který je dopraví domů. Již na tomto místě dochází k šikaně, proto určitou prevencí je přihlášení žáků do školní družiny, která je součástí základní školy. Pokud se stane, že kapacita bude naplněna, jednou z možností prevence mimo vyučování bude zřízení „Klubu pro dojíždějící žáky“. Hlavní překážkou jsou především finanční prostředky.

Volnočasové aktivity nabízené základní školou

Základní škola nabízí žákům kroužky a volnočasové aktivity, jako jsou například aerobic, kroužek keramiky, dramatický kroužek, kroužek hraní na flétnu, kytaru, kroužek sborového zpěvu. Žáci mohou navštěvovat sportovní hry, lezeckou stěnu, která se nachází v tělocvičně jedné z budov základní školy, nebo školní sportovní soutěže, internetový kroužek, kroužek dobrodružné angličtiny nebo logopedickou péči. Již zmíněné kroužky zajišťuje a organizuje škola, žáci jsou rozděleni do skupin dle věku.

Ve spolupráci se školou mohou žáci navštěvovat také stolní tenis, box, kopanou, hudební školu Yamahu a probíhá také cvičení s dětmi.

Každý školní rok se koná školní olympiáda jak prvního stupně, tak i druhého, pravidelně je vyhlašován sportovec roku na každém stupni.

Spolupráce školy s ostatními organizacemi

Základní škola spolupracuje s regionálními pedagogicko-psychologickými poradnami. Dále se může škola obrátit na místní Vyšší policejní školu či MÚ okolních měst.

Do budoucna by mohla spolupracovat například s občanským sdružením Střed, o. s, které nabízí programy primární prevence pro školy a jiné služby, jako je například program Pět P nebo Linka důvěry.

Sdružení nabízí například tyto programy:

„Jak jednáji nejmenší?“ – pro žáky 1. - 2. tř. ZŠ

„(Ne) bezpečně na síti“ – pro žáky 3. – 6. tř. ZŠ

„Šikana a proč se člověk stává obětí?“ – pro žáky 6. – 9. tř. ZŠ

„Mám se rád?“ – pro žáky 6. – 9. tř. ZŠ

„Mezilidská tolerance“ – pro žáky 7. tř. ZŠ

„O lidech, co žijí trochu jinak“ – pro žáky 8. – 9. tř. ZŠ

„Od první třídy bezpečně a bez rizika“ – pro žáky 1. – 3. tř. ZŠ

Peer program – pro žáky 6. – 9. tř. ZŠ

Dalším centrem prevence je Klub Zámek. Nabízí programy různých témat pro primární prevenci ZŠ, které by mohla škola využít. Jsou to například:

„Pohodová třída“ – pro žáky 6. třídy

„Komunikace“ – pro žáky 9. třídy

„Mít se rád“ - pro žáky 6. – 9. třídy.

ZŠ může dále využít Klub Naděje, který je pro děti, vedené v evidenci oddělení Sociálně – právní ochrany dětí Městského úřadu okresního města. Dále se lze obrátit na informační centrum pro mládež v okresním městě. Důležitá je i spolupráce s policií ČR, případně Městskou policií okolních měst.

V případě této základní školy není dle mého názoru třeba spolupráce s jinými základními školami. Důležitá však bude spolupráce mezi pedagogy obou budov, na které je základní škola rozdělena.

Internetové adresy těchto organizací:

Pedagogicko-psychologická poradna Jihlava - www.pppji.cz

Pedagogicko-psychologická poradna Třebíč - www.ppptrebic.cz

Občanské sdružení Střed - www.stred.info

Centrum prevence Klub Zámek - www.klubzamek.cz

Klub Naděje - www.trebic.cz/klub-nadeje/os-1050

- www.zskopce.cz/dokument/organizace.pdf

Informační centrum pro mládež Třebíč - www.icmtrebic.cz

Seznam odborné a metodické literatury pro pedagogy

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

2. FIELDOVÁ, M. E. *Jak se bránit šikaně*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

3. HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 200. ISBN 80-7178-434-6.
4. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.
5. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
6. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
7. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení*. MŠMT [online]. [cit. 2012-3-25]. Dostupné z : aplikace.msmt.cz/DOC/WEB_prevence.doc
8. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2012-3-20]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>
9. ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
10. SMITH, CH. A. *Třída plná pohody*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 232 s. ISBN 80-7178-601-2.
11. VOPEL, K. W. *Skupinové hry pro život*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-286-7.

Seznam internetových zdrojů pro rodiče

1. www.minimalizacesikany.cz
2. www.sikana.org
3. www.proti-sikane.saferinternet.cz

4. www.linkabezpeci.cz

5. www.sikana.cz

Informace o činnosti preventivního programu

Informace o činnosti preventivního programu mohou žáci a rodiče získat na nástěnkách chodeb školy nebo ve třídách.

Žáci pod vedením učitele zhotoví nástěnku, která se týká šikany, správného a nesprávného chování mezi žáky navzájem, atd. Nástěnka se bude doplňovat dle vyučovacích hodin, kdy se tato problematika bude probírat. Může být doplněna i fotografiemi, které se pořídily při práci žáků, během přednášek, besed nebo školního výletu apod. Žáci si zvolí zástupce, který bude zodpovídat za tuto nástěnku.

Evaluace preventivního programu

Hodnocení preventivního programu probíhá zejména ve třech následujících oblastech:

- 1) Efektivita preventivního programu – použitím modelových situací, dramatizace, zaměřených na problematiku šikany. Jednou z možností je i hospitace během vedených aktivit preventivního programu nebo žáky vyplněný dotazník, který je vhodné využít až na druhém stupni základní školy. V průběhu všech již zmíněných činností lze vysledovat, zda bylo dosaženo stanovených cílů a vhodně zvoleny metody pro realizaci preventivního programu.
- 2) Atraktivita preventivního programu u žáků – využití modelových situací, dramatizace nebo hospitace během aktivit zařazených v preventivním programu. Lze vypožorovat, jestli žáky aktivity, zařazené v preventivním programu, baví a dokážou je zaujmout.

Atraktivita preventivního programu u pedagogů – použitím hospitace zjistíme motivaci, postoje a přístupy vztahující se k preventivnímu programu ze strany pedagogických pracovníků

- 3) Sebeevaluace – realizací modelových situací, dramatizace atd. lze získat zpětnou vazbu, dle které se sestaví preventivní program a s ním i vhodně zvolené cíle a aktivity pro zařazení do preventivního programu pro následující školní rok.

Krizový plán

1) Pro situaci, kdy se jedná o počáteční stádia šikany - v tomto případě tuto situaci zvládne škola za pomoci vlastních sil.

Třídní učitel, školní metodik prevence, výchovný poradce, kteří šikany řeší, popřípadě ředitel školy budou postupovat dle kroků M. Koláře¹⁵⁷:

- a) Rozhovor s těmi, kteří o šikaně informovali, a s oběťmi
- b) Nalezení vhodných svědků, vytipování členů skupiny
- c) Rozhovory se svědky, o kterých druzí nevědí. Lze provést srovnání vypovědí dvou svědků, ne agresora a oběti
- d) Ochrana oběti do doby, než se problém vyřeší
- e) Diagnóza a následná volba pro jeden typ rozhovoru, rozhovor s oběťmi
a rozhovor s agresory – pokud se jedná o první nebo druhé stádium šikanování bez vážnější podoby násilí, nebo rozhovor s agresory, popřípadě srovnání mezi nimi, na který musí být vyslyšající připravený, jelikož by se agresor mohl mstít
- f) Provedení vhodné metody – metoda usmíření, metoda vnějšího nátlaku
- g) Třídní hodina
- h) Rozhovor s rodiči obětí, kdy škola informuje rodiče o případné šikaně a následuje domluva o dalších opatřeních
- i) Třídní schůzka, kde jsou rodiče informováni o výskytu šikany

¹⁵⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 180.

j) Práce s celou třídou

2) Pro situaci, kdy se jedná o pokročilá stádia šikany, nebo šikanu s netypickou formou - v tomto případě je nutná spolupráce zvenčí, a to především ze strany policie nebo specializovaných institucí.

Důležité jsou následující kroky, které musí být provedeny při zjištění takovéto formy šikany¹⁵⁸:

- a) Zvládnutí šoku pedagoga, odhad formy a závažnosti šikany
- b) Záchrana oběti, zastavení násilí probíhající ve skupině
- c) Bezprostřední informování pedagogů, vedení školy
- d) Zabránit tomu, aby nedošlo k nepravdivé, skupinové výpovědi
- e) Přivolání lékaře, jako pomoc oběti
- f) Oznámení policii, informovat rodiče, kontaktovat specialistu v oblasti šikanování
- g) Rozhovor s obětí a těmi, kteří o šikaně informovali
- h) Nalezení nespolupracujících svědků
- i) Jednotlivé rozhovory se svědky, nebo srovnání těchto rozhovorů
- j) Rozhovor s agresory nebo srovnání rozhovorů vedených s agresory
- k) Metoda vnějšího nátlaku, změna postavení skupiny

Vedení školy dle dopadu na oběť a závažnost situace potrestá agresora tím, že mu prostřednictvím školního řádu uloží:

- a) Napomenutí třídního učitele
- b) Důtku třídního učitele
- c) Důtku ředitele školy
- d) Snížení známky z chování
- e) Převedení žáka do jiné třídy

¹⁵⁸ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. s. 216.

Dále se doporučuje pracovat s agresorem a v neposlední řadě i s obětí, kterým se doporučí docházka do Pedagogicko-psychologické poradny nebo Střediska výchovné péče. V rámci zdravotnictví je doporučeno docházet k psychologovi nebo psychiatrovi, popřípadě v nejtěžších formách je vhodná hospitalizace v psychiatrických léčebnách.

Jsou případy, kdy je nutné zahájit trestní stíhání proti agresorovi, nebo ředitel školy rodičům dítěte doporučí pobyt ve Středisku výchovné péče nebo v příslušném Diagnostickém ústavu.

Ze strany ředitele školy je podán návrh orgánu Sociálně právní ochrany dětí, který následně zahájí spolupráci s rodinou, nebo zahájí řízení k předběžnému opatření či ústavní výchovy a následně pak umístění v Diagnostickém ústavu.

5. ZÁVĚR

Šikana je stále se rozšiřující patologické chování, vyskytující se zejména u žáků základních škol. V posledních letech se o tomto chování, projevujícím se zejména agresí, dozvídáme i prostřednictvím médií.

Šikana může být různorodá, co se týče formy a závažnosti, od mírnějších projevů šikany až po ty brutální, kdy dochází k velice závažným následkům na straně obětí. Lze ale mluvit i o budoucích následcích týkajících se agresorů nebo dokonce i celé skupiny. Se šikanou, zejména fyzickou, se setkáváme častěji u chlapců. Na straně druhé psychická šikana se objevuje spíše u dívek vyšších ročníků. V poslední době se šikana začala objevovat mezi dívkami již na prvním stupni základní školy.

Způsob, který by toto negativní chování zcela odstranil, neexistuje. Tomuto problému lze alespoň předcházet preventivním působením. Proto cílem mé bakalářské práce bylo na základě studia odborných informačních zdrojů a analýzy současného stavu konkrétní základní školy vytvořit školní program proti šikaně, který je zpracovaný pro konkrétní základní školu. Tento preventivní program je součástí Minimálního preventivního programu každé školy, jak je uvedeno v Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.

Dle charakteristiky a současného stavu konkrétní základní školy a následně cílů preventivního programu jsou ve struktuře zakomponované nespecifické i specifické metody prevence.

Jednou z nejdůležitějších součástí preventivního programu je struktura a zaměření na problematiku šikany ve výuce. Zvolené hry a další metody jsou vybrané dle stanovených cílů a následně zahrnuty do učiva, specifického pro stupeň a ročník základní školy. Nelze opomenout aktivity, navštěvované žáky mimo vyučování. Snahou přitom bylo zohlednit několik aspektů, týkajících se nástupu žáků z prvního stupně na druhý stupeň základní školy. Jedním z nich byla zejména zátěžová situace, kdy se žáci setkávají s novými pedagogy či s novým prostředím. Může nastat i situace, kdy do třídy

na začátku nebo v průběhu školního roku přichází nový žák. Dalším problémem tohoto období je puberta, která může být podnětem pro vznik sociálně patologických jevů.

Motivování a vzdělávání pedagogických pracovníků je jedním z kroků, který zajistí funkčnost preventivního programu, a je tak jedním z podnětů ke spolupráci s rodiči a se školou.

Při vytváření preventivního programu bylo nutné přikládat důležitost jak škole a rodině, tak institucím a orgánům v systému prevence šikany, na které je třeba se obrátit v situacích, jako je zejména poslední stádium šikany. Tyto instituce a orgány je nutné znát a zařadit je do případného krizového plánu preventivního programu, který je součástí preventivního programu proti šikaně.

Při vypracování preventivního programu jsem věnovala pozornost také evaluaci, a to ve třech základních oblastech - efektivita, atraktivita programu a sebehodnocení.

Školní program proti šikaně poskytnu předem vybrané základní škole, která ho bude mít možnost využít v praxi.

6. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
2. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Ždár nad Sázavou: Fakta, 1999.
3. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouora deprivantů*. Praha: Galén, 2006. 203 s. ISBN 80-7262-410-5.
4. ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000. 126 s. ISBN 80-86299-22-8.
5. FIELDOVÁ, M. E. *Jak se bránit šikaně*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.
6. GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 325 s. ISBN 80-7367-1158.
7. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
8. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
9. HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek o násilí*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2004. 83 s. ISBN 80-7013-397-X.
10. HOPPEOVI, S., H., KRABEL, J. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. S. 200. ISBN 80-7178-434-6.
11. KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-253-X.
12. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.

13. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
14. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
15. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
16. NEŠPOR, K., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami*. Praha: Fortuna, 1999.
17. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
18. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. 328 s. ISBN 80-7178-579-2.
19. RENOTIEROVÁ, M., LUDVÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 313 s. ISBN 80-244-1475-9.
20. ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
21. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. vyd. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
22. SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 192 s. ISBN 80-7178-262-9.
23. SMITH, CH. A. *Třída plná pohody*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 232 s. ISBN 80-7178-601-2
24. VANÍČKOVÁ, E. a kol. *Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR*. Úřad vlády ČR: 2008 – 2018. 16 s.
25. VOPEL, K. W. *Skupinové hry pro život*. 1. vyd.. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-286-7.

26. ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7367-326-0.

Elektronické zdroje

1. BENEŠ, M. *Metodika evaluace preventivních programů* [online]. 2004-9-9 [cit. 2012-3-5]. Dostupné z:
<<http://www.zkola.cz/zkedu/management/oddelenimladezesportuarozvojelidskychzdroju/prevencerizikovehochovani/subjektyadokumentyprooblastprevence/2642.aspx>>
2. BLAŽKOVÁ, M. *Peer programy* [online]. 2005-5-4 [cit. 2012-2-29]. Dostupné z:
<<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejevyajejichprevence/zavislosti/jakpredchazetvznikuzavislosti/peerprogramy/necomalozteorieperprogramu/13056.aspx>>
3. BULLY ONLINE. *Child bullying and school bullying* [online]. [cit. 2012-4-12]. Dostupné z: <http://www.bullyonline.org/schoolbully/child.htm>
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Kriminalita v kraji Vysočina a v jeho okresech* [online]. [cit. 2012-4-17]. Dostupné z:
<[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/8F004272E3/\\$File/w-63130211q4p1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/8F004272E3/$File/w-63130211q4p1.pdf)>
5. EUPORIUM. *Slovník* [online]. 2012 [cit. 2012-1-15]. Dostupné z:
<<http://www.slovník.cz/francouzsko-cesky/%C3%A9valuer/>>
6. *Institut pedagogicko – psychologického poradenství v ČR* [online]. [cit. 2012-2-12]. Dostupné z: <<http://www.ippp.cz>>
7. METODICKÝ PORTÁL. *Didaktická hra a její význam ve vyučování* [online]. 2011- 10-26 [cit. 2012-2-29]. Dostupné z:

<<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/13271/DIDAKTICKA-HRA-A-JEJI-VYZNAM-VE-VYUCOVANI.html/>>

8. METODICKÝ PORTÁL. *Metodik prevence* [online]. 2011 – 11- 24 [cit. 2012-1-13]. Dostupné z: <http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/M/Metodik_prevence#N.c3.a1pl.c5.88_.c4.8dinnosti_.c5.a1koln.c3.adho_metodika_prevence>
9. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Evaluace a diagnostika preventivních programů* [online]. 2002 [cit. 2012-3-10]. Dostupné z: <[_www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/valuace.pdf](http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/valuace.pdf)>
10. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky* [online]. 2006 [cit. 2011-11-20]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>>
11. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Prevence rizikového chování* [online]. 2009-10-27 [cit. 2011-12-4]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>>
12. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení* [online]. [cit. 2012- 3-25]. Dostupné z : <aplikace.msmt.cz/DOC/WEB_prevence.doc>
13. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Školní program proti šikanování* [online]. 2004-2-25 [cit. 2011-11-25]. Dostupné z: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>>
14. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Vybrané termíny primární prevence* [online]. 2007 [cit. 2012-3-22]. Dostupné z: <www.kr-olomoucky.cz/.../slovník-vybranych-pojmu-primarni-preve...>
15. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*

- [online]. MŠMT [cit. 2012-2-20]. Dostupné z:
<www.ippp.aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>
16. PEDAGOGICKO PSYCHOLOGICKÁ PORADNA BRNO. *Co je peer program* [online]. [cit. 2012-2-29]. Dostupné z:
<<http://www.poradenskecentrum.cz/peer.php>>
 17. PRAŽSKÉ CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE. *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu* [online]. [cit. 2012-3-5]. Dostupné z:
<<http://www.prevence-praha.cz/minimalni-preventivni-program/manual-pro-tvorbu-mpp-zakladni-pojmy?start=7>>
 18. PRIMÁRNÍ PREVENCE. *Typy prevence* [online]. 2003-2012 [cit. 2011-12-15]. Dostupné z: <http://www.odrogach.cz/skola/zaklady-prevence/typy-prevence.html?section_id=17>
 19. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ [online]. 2007 [cit. 2012-3-20]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>
 20. SDRUŽENÍ LINKA BEZPEČÍ. *Linka bezpečí* [online]. [cit. 2012-2-14]. Dostupné z: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>>
 21. SDRUŽENÍ LINKA BEZPEČÍ. *Linka vzkaz domů* [online]. [cit. 2012-2-17]. Dostupné z: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=193>>
 22. STOP BULLYING NOW. *Empowering Bystanders* [online]. [cit. 2012-4-12]. Dostupné z: <<http://www.stopbullyingnow.com/bystanders.html>>
 23. VODÁKOVÁ, J. *Preventivní programy občanského sdružení Madio* [online]. 2003-2012 [cit. 2012-2-26]. Dostupné z:
<<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetvychovehoporadens-tvispecialnipedagogikyaskolnipsychologie/skolnipsychologieavychovneporadens-tvi/skolniprevence/programyprevenceproskoly/30957.aspx>>

24. WEB ZABÝVAJÍCÍ SE VZDĚLÁVACÍ TECHNIKOU WORKSHOP.
Workshop definice [online]. 2010-7-26 [cit.2012-2-29]. Dostupné z: <http://mv-workshop.cz/>

7. KLÍČOVÁ SLOVA

Agresor

Oběť

Prevence

Preventivní program

Šikana

Základní škola

8. PŘÍLOHY

Příloha1: Instituce, orgány v systému prevence šikany

Příloha1: Instituce, orgány v systému prevence šikany

1. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) pod které spadají:

a) Školy

Ředitel školy

- Zajišťuje vzdělávání pedagogů a ostatních pracovníků v akreditovaných kurzech týkajících se šikany. Vzdělávání pedagogů se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence se řídí § 9 vyhlášky č. 317/205 Sb.
- Zajistí dohled pedagogických pracovníků na žáky v rámci školy a to po celý vyučovací den (přestávky, přecházení žáků mezi budovami školy, do školní jídelny, školní družiny) v místech, kde by k šikanování mohlo docházet.
- Seznámí pedagogy, ale i žáci s dopady, které šikana může mít jak na oběť, ale tak i na agresora a třídní kolektiv. A nepodceňování počátečních projevů šikany.
- Doplní knihovnu ve škole, co se týká literatury o problematice chování a šikanování.

Pedagogický pracovník

- Vede žáky a studenty k osvojení norem mezilidských vztahů. Aby žáci, studenti respektovali individualitu každého spolužáka.
- Poskytuje pomoc při rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky a studenty
- a úctu ke druhým.

- Vnímá vztahy, které se jeví mezi žáky a studenty a atmosféru ve třídě, kde vyučuje.
- Mít dobré vztahy s pracovníky (pedagogickými, nepedagogickými), jelikož mohou velmi ovlivnit chování žáků a studentů.¹⁵⁹

Školní metodik prevence¹⁶⁰

- Funkci vykonává při svém plném úvazku jako učitel ve škole
- Řídí se zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.
- Jeho náplní je vykonávat činnosti:
 - a) Metodické a koordinační – kontroluje tvorbu a realizaci preventivního programu školy. Podílí se na realizaci aktivit, které jsou zaměřené na záškoláctví, šikanu, závislosti, různé typy zneužívání a na další sociálně patologické jevy. Vede spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, které se zabývají problematikou sociálně patologických jevů. Pokud se vyskytne sociálně patologický jev, kontaktuje odborné pracoviště. Shromažďuje a ukládá informace o žácích v poradenské péči. Vede písemné záznamy o všech svých realizovaných činnostech.
 - b) Informační – zajišťuje a předává odborné informace o sociálně patologických jevů. Informuje pedagogické pracovníky o projektech, programech, metodách, formách týkající se primární prevence. Podává výsledky, kterých škola dosáhla.

¹⁵⁹ Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>.

¹⁶⁰ Metodický portál. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/M/Metodik_prevence#N.c3.a1pl.c5.88_.c4.8dinnosti_.c5.a1koln.c3.adho_metodika_prevence

Aktualizuje seznam spolupracovníků školy týkající se oblasti sociálně patologických jevů.

- c) Poradenská – vyhledává, šetří žáky s rizikem nebo již s konkrétními projevy sociálně patologického chování. Poskytují rady žákům, studentům nebo rodičům (zákonným zástupcům), nebo zajišťují potřebná odborná pracoviště. Spolupracuje s pedagogy, kteří mají podezření na rozvíjející se sociálně patologické chování. Připravuje podmínky ve škole pro integraci žáka, studenta se specifickými poruchami chování a poskytuje jim poradenství.

Česká školní inspekce¹⁶¹

Jestliže se neprojeví žádná činnost ze strany ředitele školy, lze se obrátit na Českou školní inspekci a podat na konkrétní školu stížnost. Podává se v písemné formě, osobně nebo lze i v elektronické podobě.

b) Školská poradenská zařízení

Pedagogicko - psychologická poradna (dále jen PPP)

Je součástí systému pedagogicko - psychologického poradenství.¹⁶²

PPP jsou charakteristické:¹⁶³

- Prováděním odborný vyšetření žáků

¹⁶¹ Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>.

¹⁶² Institut pedagogicko – psychologického poradenství v ČR. Dostupné z: <http://www.ippp.cz/>

¹⁶³ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 174, 175.

- Poskytováním metodické pomoci pedagogům a výchovným poradcům ve školách, odbornou službu dětem a mládeži (3 – 9 let), rodičům nebo zákonným zástupcům, učitelům a vychovatelům
- Prováděním diagnostiky – psychologické, speciálně pedagogické, sociální, kterými se zjišťují příčiny poruch učení a chování a problémů ve vývoji a výchově jedince
- Vypracováním plánu prevence proti sociálně patologickým jevům a drogové závislosti tam, kde působí
- Prací s rizikovými jedinci, skupinami žáků
- Poskytováním pomoci při řešení záškoláctví, šikanování, agresivity, podvádění, vandalismu aj.
- Publikováním, pořádají kurzy pro pedagogiky mateřských, základních, středních škol
- Spoluprací ve školách s výchovnými poradci, se školskými zařízeními s orgány státní správy a samosprávy, institucemi jako jsou střediska výchovné péče, odbory sociálních věcí atd.

PPP může kontaktovat rodič, škola, lékař, kurátor pro mládež, ústavní péče o dítě, soud, nebo samy děti. Škola nemůže bez souhlasu rodičů, nebo zákonných zástupců poslat dítě do poradny. Rodiče nemusí škole sdělit výsledky z vyšetření.

Středisko výchovné péče (dále jen SVP)

Je součástí systému pedagogicko – psychologického poradenství¹⁶⁴ a spadá pod školské zařízení.

SVP poskytuje:

Dle zákona O ústavní a ochranné výchově (Z. č. 385/2005 Sb., kterým se mění Z. č. 109/2002 Sb.) SVP poskytuje – „*všestrannou preventivní*

¹⁶⁴ Institut pedagogicko – psychologického poradenství v ČR. Dostupné z: <http://www.ippp.cz/>

speciálně pedagogickou péčí a psychologickou pomoc dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. ¹⁶⁵

- Konzultace, odbornou pomoc a informace osobám, které mají odpovědnost výchovy, pedagogům předškolních zařízení, škol a školských zařízení ve výchově a vzdělávání dětí, které mají riziko nebo projevy poruch chování a negativních jevů
- Doplnuje služby a spolupracuje s dalšími zařízeními, které se zabývají preventivně výchovnou péčí v resortu MŠMT, Ministerstva práce a sociálních věcí atd.
- Pobyt, který je dobrovolný (potřeba souhlas rodičů, nebo zákonných zástupců)
- Péči klientům od 6 – 19 let (do ukončení přípravy na povolání)
- Prevenci a terapii sociálně patologických jevů u dětí a mládeže
- Poradenské služby dětem, mladistvým, rodičům (zákonným zástupcům), pedagogům
- Ambulantní a internátní péči
- Internátní forma poskytuje pomoc po dobu 3 dnů – např. šikana ve škole
- Formu celodenních služeb
- Spolupráci se školou, pokud to situace vyžaduje
- Zpracování plánu aktivit prevence sociálně patologických jevů, tam kde působí
- Spolupráci se speciálními školami pro žáky se specifickými poruchami chování a s psychiatrickými odděleními. Dále spolupracují s výchovnými poradci na školách, PPP, SPC, diagnostickými ústavy, odbory sociálních věcí, kteří se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>.

¹⁶⁶ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 177, 178.

Speciálně pedagogická centra (dále jen SPC)

Plní následující funkce:¹⁶⁷

- je školské zařízení
- má ambulantní formu
- je zřizováno při speciálních školách různého typu postižení
- úkolem je speciálně pedagogická diagnostika
- stanoví postupy ve výchově a vzdělávání u daného žáka
- poskytuje poradenství pro žáka, rodiče (popř. zákonného zástupce), nebo pedagogy

Dále do resortu MŠMT lze zahrnout:

Diagnostický ústav

Dle zákona O ústavní a ochranné výchově (Z. č. 385/2005 Sb., kterým se mění Z. č. 109/2002 Sb.)¹⁶⁸

Diagnostický ústav plní tyto funkce:

- poskytuje péči, kterou běžně poskytují rodiče nebo jiného osoby, které jsou ve výchově za děti odpovědné
- přijímají děti, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova (§ 2 odst. 3) nebo dětem, kterým bylo nařízeno předběžné opatření (§ 2 odst. 4).
- Dále může pečovat o děti, jejichž rodiče nebo zákonní zástupci požádali
- o umístění dítěte s poruchou chování (§ 7 odst. 1)

¹⁶⁷ Dostupné z: http://www.ftk.upol.cz/_katedry/apa/esf_3_1_1/download/zlunkova.doc

¹⁶⁸ Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>.

- Plní diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační, koordinační úkoly (§ 5 odst. 2)
- Podle výsledků komplexního vyšetření dítěte, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu
- Jsou zde také umístovány děti, kteří ve škole šikanovaly spolužáky a veškeré snahy o nápravu selhaly
- Pobyt je dobrovolný, nebo je nařízený soudem
- Pobyt je dlouhý 6 – 8 týdnů.¹⁶⁹

2. Ministerstvo zdravotnictví

Patří sem pediatři a další odborní lékaři, jako jsou například dětské psychologové, psychiatři a zařízení, která poskytují odbornou poradenskou, terapeutickou (individuální, rodinou) péči.

Nejhorší stadia šikany mohou vézt oběť, ale i agresora až do psychiatrické léčebny.

Psychiatrické léčebny poskytují léčbu:

- Jedincům s narušenou psychikou, závislé na drogách, s nezvladatelnou agresí, s násilnickými sklony nebo osobám s vážnými sexuálními úchytkami
- Dětem, které mají výchovné problémy, poruchy chování jako je například agresivita, šikana, záškoláctví
- Formou hospitalizace nebo formou ambulantní, kdy dítě pravidelně dochází na psychiatrii.

Do psychiatrické léčebny jsou obvykle přijímány oběti šikany. Protože, jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, šikanování na obětech zanechává ty nejzávažnější následky, co se týká psychiky.¹⁷⁰

¹⁶⁹ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 179, 180.

¹⁷⁰ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 181, 182.

3. Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV)

Problematikou šikany u dětí a mladistvých se věnuje **kurátor pro mládež**. Jedná se o pracovníka odboru sociálních věcí obecního úřadu s rozšířenou působností. Zabývá se také dětmi (do 15 let), které se spáchaly čin jinak trestného nebo přestupku, nebo mladistvými (15 – 18 let), u nichž bylo zahájeno trestní stíhání, nebo se dopustili přestupku.

Kurátor poskytuje dětem a mladistvým:

- Podává orgánům v trestním řízení zprávy o dětech a mladistvým, které se dopustily trestné činnosti (využívá pohovory, informace od obecních úřadů, škol, školských a zdravotnických zařízení atd.)
- Je účastníkem výslechů, hlavního líčení a veřejného zasedání v trestních věcech mladistvých a seznamuje se s výsledky vyšetřování aj.
- Poskytuje poradenství sociálně právní, výchovné psychologické jak dětem, mladistvým, tak i rodičům
- Je zástupcem dětí s poruchami chování v řízení o ústavní výchově
- a zúčastňuje se trestního řízení proti mladistvým
- Rozebírá sociálně patologické jevy u mládeže, navrhuje, organizuje a vytváří preventivní opatření
- Organizuje a účastní se výchovně rekreačních táborů a různých akcí pro děti z rodin, která neplní své funkce a pro děti, které jsou obtížně vychovatelné atd.¹⁷¹

Z pohledu rodinné politiky lze rozlišit tři druhy aktivit, které jsou zaměřeny i na problematiku šikany¹⁷²

1. Sociální služby

¹⁷¹ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. s. 175, 176.

¹⁷² Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>.

- Sociální poradenství (např. manželské a rodinné poradenství, poradny pro oběti trestných činů, aj.)
- Služby sociální péče (odlehčovací služby, aj.)
- Služby sociální prevence (telefonická krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy, aj.)

2. Služby na podporu fungující rodiny

- Mají preventivní a podpůrný charakter
- Cílem je usnadnění a posílení partnerského a manželského soužití
- a rodičovství a podpora rodiny v péči o své děti
- Příkladem mohou být: volnočasové aktivity pro rodiny s dětmi, volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti, přednášková činnost nebo kurzy, aj.

3. Činnosti poskytované v rámci sociálně – právní ochrany dětí

- Preventivní a poradenská činnost
- Práce s dětmi, které vyžadují zvýšenou pozornost
- Zřizování zařízení

aj.

Mezi telefonickou krizovou pomoc patří:

Linka bezpečí¹⁷³

Linka bezpečí je bezplatná pro děti a mládež (do 18 let, studenti do 26 let), kteří prožívají tíživou situaci, kterou sami nedokážou vyřešit.

Je poskytována 24 hodin denně celý rok a je anonymní. Číslo je 116 111.

¹⁷³ Sdružení linka bezpečí. Dostupné z: <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>

Linka vzkaz domů¹⁷⁴

Volat mohou děti do 18 let, které byly vyhozeny z domu, nebo z něj samy utekly (nebo o tom přemýšlí), bojí se vrátit domů, do ústavu. Lze volat zdarma na číslo 800 111 113, nebo za peníze 724 727 777.

Na tuto linku se mohou obrátit i rodiče nebo osoby, které vychovávají nezletilé dítě. Mohou zde zanechat dítěti vzkaz, který linka dítěti sdělí, pokud samo linku kontaktuje.

¹⁷⁴ Linka vzkaz domů. Dostupné z: <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=193>